

Міністерство освіти і науки України Сумський державний університет
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра бухгалтерського обліку та оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
На тему «ОРГАНІЗАЦІЯ Й МЕТОДИКА ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ
ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ»
Спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
Студента 2 курсу, групи ОП.м-11
Глуха Віталія Вікторовича

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

(підпис)

Глух В.В.

Керівник: к.е.н., доцент
Кравченко О.В.

(підпис)

Суми – 2022 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи на тему:

«ОРГАНІЗАЦІЯ Й МЕТОДИКА ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ»

студента Глуха Віталія Вікторовича

Актуальність роботи зумовлена тим, що виробничі запаси виступають частиною різних господарських операцій, що характеризуються не тільки обсягом та структурою, а також й ліквідністю. Вони дозволяють забезпечити постійність, ритмічність та безперервність процесів діяльності різних підприємств, потребують значних розмірів капіталовкладень, певною мірою дозволяють гарантувати його економічну безпеку. Від стану організації їх бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту напряму залежать точність визначення результатів діяльності, фінансовий стан підприємства, рівень його конкурентоспроможності, ефективність роботи в цілому.

Метою написання кваліфікаційної роботи - є проведення дослідження питань щодо теоретичних та методичних аспектів обліку та аналізу виробничих запасів, встановлення проблемних питань та розробка напрямів їх вдосконалення.

Об'єктом дослідження є процес організації й методики обліку та аналізу виробничих запасів.

Предметом дослідження є певна сукупність теоретичних та методичних аспектів організації та методики обліку та аналізу виробничих запасів.

Інформаційною базою кваліфікаційної магістерської роботи виступали різні нормативно-законодавчі акти, підручники, періодичні та наукові публікації за темою кваліфікаційного дослідження.

Основний науковий результат роботи полягає у такому:

- визначені основні проблемні питання щодо організації бухгалтерського обліку виробничих запасів;
- запропоновано деталізувати аналітичність обліку, що дозволить спростити отримання обліково-аналітичної інформації про ефективне використання запасів в процесі виробництва;
- враховувати при виборі варіанту оцінки запасів при їх вибутті фактори як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, оскільки вони по-різному впливають на процес вибору методів оцінки та неоднаково впливають на результати діяльності;
- розглянуто питання визначення справедливої вартості;
- запропоновано використовувати рахунок 29 «Витрати на придбання виробничих запасів» та субрахунки за видами таких витрат;
- запропоновано використання методик ABC та XYZ-аналізу, що дозволить дослідити значимість окремих видів запасів з погляду результату (прибутку, збитку) з метою оптимізації структури, накладання різних методик аналізу дозволить визначати інтегровану стратегію управління запасами.

Одержані результати можуть бути використані підприємствами для покращення організації й методики обліку та аналізу виробничих запасів

Ключові слова: запаси, виробничі запаси, облік, аналіз, класифікація, оцінка, визнання, оформлення, управління.

Зміст кваліфікаційної випускної роботи викладено на 70 сторінках, зокрема список використаних джерел із 42 найменувань, розміщений на 4 сторінках. Робота містить 6 таблиць, 6 рисунків, а також 10 додатків, розміщених на 12 сторінках.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2022 рік.

Рік захисту роботи – 2022 рік

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Центр заочного, дистанційного та вечірнього навчання
Кафедра бухгалтерського обліку та оподаткування

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. зав. кафедри
к.е.н., ст. викладач
_____ Олексіч Ж.А.
(підпис)
«__» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
студента 2 курсу, групи ОПм-11
Глуха Віталія Вікторовича

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи: «Організація і методика обліку та аналізу виробничих запасів» затверджена наказом по університету від «17» листопада 2022 року №34
2. Термін подання студентом закінченої роботи «10» грудня 2022 року
3. Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні питань щодо теоретичних та методичних аспектів обліку та аналізу виробничих запасів, встановлення проблемних питань та розробка напрямів їх вдосконалення.
4. Об'єктом дослідження є процес організації й методики обліку та аналізу виробничих запасів.
5. Предметом дослідження виступає сукупність теоретичних, методичних та практичних засад організації й методики обліку та аналізу виробничих запасів.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали фахових видань та науково-практичних конференцій, нормативно-правові документи з регулювання обліку та аналізу виробничих запасів.
7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

Розділ 1 «Теоретичні основи організації й методики обліку та аналізу виробничих запасів» - 22 жовтня 2022 року

(назва – термін подання)

У розділі 1 розкрити сутність, значення, класифікацію, визнання та оцінку, методичку проведення аналізу виробничих запасів, зробити висновки -----

Розділ 2 «Методичні аспекти обліку та аналізу виробничих запасів» - 20 листопада 2022 року

(назва – термін подання)

У розділі 2 розглянути документальне оформлення руху запасів, організацію обліку виробничих запасів в системі рахунків, порядок проведення оперативного аналізу виробничих запасів П

(зміст конкретних завдань до розділу, які має виконати студент)

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення організації обліку та аналізу виробничих запасів» - 3 грудня 2022 р. П

(назва – термін подання)

У розділі 3 запропонувати шляхи вдосконалення обліку та аналізу виробничих запасів. П

(зміст конкретних завдань до розділу, які має виконати студент)

Дата видачі завдання: «30» вересня 2022 року

Керівник кваліфікаційної роботи

_____

(підпис)

Кравченко О. В.

(ініціали, прізвище)

Завдання до виконання одержав

_____

(підпис)

Глух В. В.

(ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ Й МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ.....	9
1.1. Сутність, значення та класифікація виробничих запасів.....	9
1.2. Визнання та оцінка запасів в обліку.....	13
1.3. Методика аналізу виробничих запасів на підприємстві.....	18
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ.....	24
2.1. Документальне оформлення руху запасів.....	24
2.2. Організація обліку виробничих запасів в системі рахунків.....	30
2.3. Оперативний аналіз виробничих запасів.....	34
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ Й МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ.....	39
3.1. Проблеми та шляхи вдосконалення організації обліку.....	39
3.2. Вдосконалення методів аналізу виробничих запасів.....	46
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Для кожного підприємства, яке працює у сфері матеріального та нематеріального виробництва, задля забезпечення безперервності своєї діяльності повинно мати певні виробничі запаси. Виробничі запаси виступають частиною безперервного потоку різних господарських операцій, що характеризуються не тільки обсягом та структурою, а також і ліквідністю. Саме виробничим запасам відводиться особливе місце як у складі майна кожного підприємства, так і у структурі його витрат, будучи значною складовою формування готової продукції. Вони дозволяють забезпечити постійність, ритмічність та безперервність процесів діяльності різних підприємств, потребують значних розмірів капіталовкладень, певною мірою дозволяють гарантувати його економічну безпеку. Саме тому від стану організації їх бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту на пряму залежать точність визначення результатів діяльності, фінансовий стан підприємства, рівень його конкурентоспроможності, ефективність роботи в цілому.

Різні питання щодо організації обліку, аналізу виробничих запасів перебувають в колі інтересів багатьох науковців (Ф. Бутинець, С. Голов, В. Сопко, Н. Герасимчук та ін.), проте деякі теоретичні положення та важливі питання обліку є дискусійними та потребують подальших досліджень.

Метою написання кваліфікаційної роботи - є проведення дослідження питань щодо теоретичних та методичних аспектів обліку та аналізу виробничих запасів, встановлення проблемних питань та розробка напрямів їх вдосконалення.

В процесі написання роботи будуть вирішені наступні завдання:

- розглянути теоретичні аспекти обліку та аналізу виробничих запасів, а саме сутність, оцінку, порядок визнання, порядок проведення аналізу;

- дослідити методику обліку та аналізу виробничих запасів;
- на підставі проведеного дослідження визначити проблемні питання та запропонувати шляхи їх вдосконалення.

Об'єктом дослідження в роботі є процес організації й методики обліку та аналізу виробничих запасів.

Предметом дослідження роботи є певна сукупність теоретичних та методичних аспектів організації та методики обліку та аналізу виробничих запасів.

Під час написання роботи були використані різні методи проведення досліджень: загальнонаукові (синтезу й аналізу, індукції та дедукції, порівняння, монографічний), а також спеціальні (подвійного запису, рахунків, звітність)

В якості інформаційної бази виступали різні нормативні акти, матеріали періодичних видань, підручники, наукові публікації за темою кваліфікаційного дослідження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ Й МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

1.1 Сутність, значення та класифікація виробничих запасів.

Виробничі запаси - багатогранна категорія, тому від наповненості, якості та змісту сформованої про них облікової інформації будуть залежати і показники діяльності підприємства та подальший рівень ефективності їх використання. Забезпеченість виробничими запасами є необхідною умовою здійснення господарської діяльності підприємства, передумовою прибуткового його функціонування. Кожне підприємство створює певні запаси необхідних йому видів сировини, матеріалів, напівфабрикатів та інших ресурсів, тому їх запаси можуть утворитися внаслідок:

- невідповідності обсягів поставок обсягам разового споживання, тобто обсяги поставленого матеріалу перевищують обсяг його використання;
- розриву між надходженням запасів та їх використанням, порушенням графіків поставок, що призводить до вимушеного складування запасів для недопущення простоїв виробництва;
- коливання цін впливають на готовність підприємств запасатись наперед;
- можливість коливання попиту впливає на збільшення або зменшення обсягів виробництва, його інтенсивність.

Саме через повну та достовірну облікову інформацію про їх кількість та склад можна контролювати їх наявність та рух, приймати виважені управлінські рішення.

Виробничі запаси – є однією з найбільш складних категорій в економіці, оскільки чіткого визначення даного поняття не наведено навіть у нормативних документах [5].

Бухгалтерський облік запасів ведеться на підставі нормативних

документів, що мають різний статус:

1. НП(С)БО 9 – встановлює методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про запаси;
2. МСБО 2 – встановлює підходи до обліку запасів для тих підприємств, які ведуть облік за міжнародними стандартами;
3. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів – визначають питання щодо визнання, оцінки, документального оформлення, класифікації, контролю, особливостей обліку певних видів запасів та ін.;
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій - встановлює призначення та порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення в системі бухгалтерського обліку інформації про наявність та рух запасів методом подвійного запису.

Нормативне формулювання терміну «запаси» визначено у НП(С)БО 9 -
рис. 1.1.

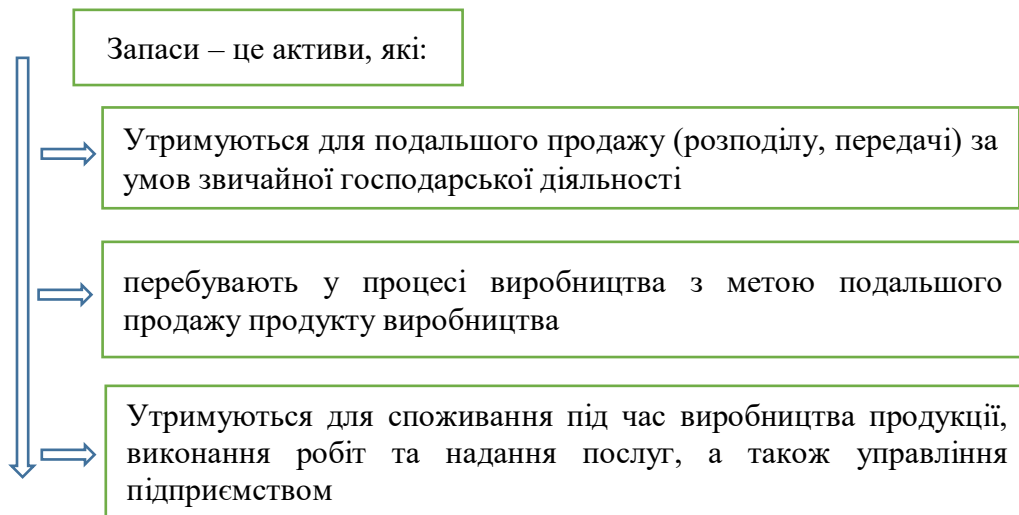

Рисунок 1.1 – Визначення сутності запасів за НП(С)БО 9.
Джерело: складено автором на основі [33]

Так з теоретичної точки зору виробничі запаси безпосередньо є предметами праці, які можуть бути одноразово використані в процесі виробництва та переносити свою вартість на виготовлену готову продукцію. За таких умов в бухгалтерському обліку більшість всіх предметів праці є виробничими запасами.

Проведений аналіз різних літературних джерел дозволяє, певною мірою, відмітити існуючу неоднозначність наведених підходів вітчизняних та зарубіжних вчених до трактування даного поняття, визначення різних складових елементів, функціонального призначення та принципів віднесення різних матеріалів до складу виробничих запасів (Додаток Б).

Отже, визначена неоднозначність у різних підходах до трактування категорій матеріальні активи, матеріальні ресурси, виробничі ресурси, виробничі запаси, запаси вказує на необхідність та актуальність подальших досліджень та можливих напрацювань щодо уточнення та поглиблення сутності поняття виробничі запаси.

Підсумовуючи дослідження різних науковців з цього питання та визначення наведені у нормативних документах, на нашу думку, що виробничі запаси необхідно досліджувати як основну складову запасів підприємства, а їх сутність як об'єкта бухгалтерського обліку полягає в тому, що виробничі запаси – елемент запасів, що є активом та сукупністю предметів праці, якими розпоряджається підприємство та вони знаходяться у вигляді запасів основних та допоміжних матеріалів, запасних частин, палива, зворотних відходів ,тари та інших матеріалів на складах, які були придбані зі сторони або виготовлені самостійно, призначені для використання у виробничому процесі, для інших потреб управління підприємством за умови їх повного споживання протягом одного операційного циклу [27].

Повне усвідомлене розуміння економічної сутності виробничих запасів на підприємстві впливає і на формування їх правильної класифікації та можливого

вдосконаленню подальшої організації обліку. Проте існуючі економічні класифікації не в повній мірі відповідають специфіці виробництва конкретного підприємства.

В Плані рахунків бухгалтерського обліку наведено склад та перелік конкретних матеріальних цінностей, які необхідно обліковувати як виробничі запаси, з такою метою призначено рахунки другого класу – Додаток В.

Найбільш використовуваною на сьогодні є типова класифікація виробничих запасів за їх призначенням та роллю в процесі виробництва підприємства – це економічна класифікація. Утім як показують дослідження літературних джерел, широкого розповсюдження дістала класифікація, в основу якої покладено технічні ознаки матеріалів, також існує ще безліч інших ознак (Додаток Г). Різні зарубіжні дослідники до складу запасів промислового підприємства відносять основні три види, це: готова продукція, запаси матеріалів і сировини, незавершене виробництво. В міжнародній практиці МСБО 2 надає загальну класифікацію запасів, яка включає такі групи: незавершене виробництво, товари, матеріали, готова продукція, виробничі запаси [21].

При цьому не зовсім зрозуміло, що є сутністю виробничих запасів, якщо матеріали відображаються за окремою статтею.

Враховуючи це, можна зробити висновок, що кожне підприємство, враховуючи мету своєї діяльності, специфіку та інші обставини розробляє власну класифікацію запасів, оскільки єдиної класифікації немає і не може бути. Елементи, що будуть включені до складу виробничих запасів, будуть індивідуальними для кожного підприємства. Всі ці питання необхідно детально розкрити задля ефективної та раціональної організації їх обліку та контролю за їх наявністю та раціональним використанням в Наказі про облікову політику підприємства, що дозволить забезпечити виробничий процес необхідною сировиною та матеріалами.

1.2. Визнання та оцінка запасів в обліку

Розв'язання проблем зростання виробничого потенціалу та ефективного розвитку суб'єктів господарювання потребує відповідного формування якісної та оперативної системи управління виробничими запасами, головними елементами якої є система їх ідентифікації як об'єктів бухгалтерського обліку та вибір необхідних методів оцінки. В основному підприємства використовують велику кількість виробничих запасів, які мають різну ціну, призначення, саме тому визначення послідовності їх використання в процесі виробництва без застосування конкретної методики негативно впливає на ефективність діяльності.

Слід також враховувати, що саме оцінювання запасів є основним фактором організації їх обліку запасів, оскільки вона впливає на точність визначення фінансових результатів діяльності підприємства. На нашу думку, на вибір оцінки запасів впливають такі фактори як: подальше їх використання – утримання для власних потреб підприємства або реалізація на сторону.

Система методичного облікового-аналітичного забезпечення інформації про виробничі запаси включає певні етапи проведення їх оцінки: при надходженні, списання та на дату балансу [15]. Тобто в господарській діяльності підприємств процес оцінки запасів відбувається протягом всього процесу їх життєвого циклу: від моменту надходження, перебування на балансі, до вибуття (списання). Саме тому одна з основних проблем, пов'язана з їх обліком, передбачає необхідність розподілу вартості між використаними запасами та залишком запасів на балансі підприємства на кінець звітного періоду.

Згідно з НПСБО 9 запасами визнаються активи, відносно яких існує певна ймовірність того, що підприємство в майбутньому отримає матеріальні вигоди, пов'язані з їх використанням, а також вартість таких запасів можна достовірно визначити [33]. Тому при відсутності таких умов достовірність оцінки запасів в

балансі підприємства може викликати певні сумніви.

Слід також враховувати, що підприємство повинно отримати всі понесені ризики та отримані вигоди, які пов'язані з набутим правом власності або правом повного господарського управління на отримані (придбані) запаси і воно може здійснювати процес управління запасами та контроль над ними.

Враховуючи це, основними завданнями бухгалтерського обліку є: забезпечення достовірності та точності забезпечення оцінки запасів на будь-яку дату; документальне оформлення всіх операцій щодо руху запасів; необхідність періодичного уточнення вартості запасів; достовірність визначення вартості запасів, що надійшли; достовірна оцінка запасів на будь-яку дату; періодичне уточнення вартості запасів; достовірне та своєчасне відображення операцій з руху запасів в системі бухгалтерського обліку; контроль за рухом запасів; формування достовірної інформації про запаси для прийняття необхідних управлінських рішень.

Первісна вартість запасів формується при їх придбані (отримані, вироблені) залежно від способу їх надходження на підприємство – рис. 1.2.

Важливим аспектом оцінки є методика включення транспортно-заготівельних витрат (ТЗВ) до первісної вартості виробничих запасів. Це можна робити або прямим методом або методом середнього відсотку. На практиці виникають випадки, коли підприємства не можуть точно вирахувати ТЗВ і прямо включити їх до первісної вартості виробничих запасів, тому перевагу надають непрямому методу.

При визначенні для запасів справедливої вартості користуються нормами НП(С)БО 19 «Об'єднання підприємств». Також вартість запасів на дату балансу може бути розкрита через застосування найменшої з двох оцінок або це буде первісна вартість або чиста вартість реалізації. Під чистою вартістю реалізації розуміють очікувану ціну реалізації за умов звичайної діяльності і за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їх виробництва та реалізацію.

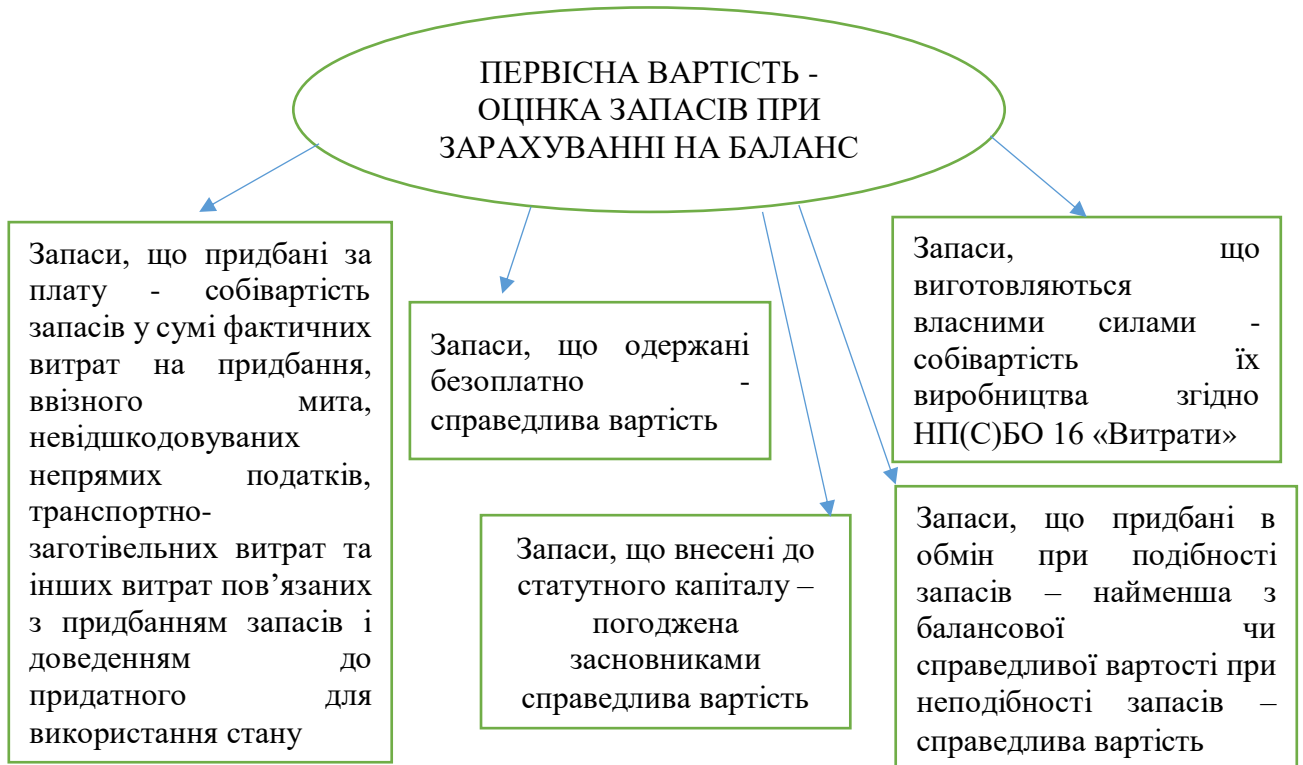

Рисунок 1.2. – Підходи до оцінки при зарахуванні запасів на баланс.

Джерело: складено автором на основі [33].

Таке правило може бути до таких груп запасів, якщо на дату балансу відбулося зменшення їх вартості, або вони були зіпсовані, є застарілими або іншим чином втратили первісно очікувану економічну вигоду [27].

Дана чиста вартість реалізації повинна встановлюватися за кожною одиницею запасів за виключенням з очікуваної ціни продажу очікуваної суми витрат на необхідне завершення їх виробництва та збут.

При виборі методу оцінки запасів, що вибувають, необхідно враховувати різні фактори як внутрішнього, так і зовнішнього походження: фінансовий стан підприємства, загальноорганізаційні умови діяльності, умови реалізації, рівень інфляції, податкове навантаження, законодавчі вимоги та ін. Враховуючи всі ці фактори, підприємство може самостійно обрати який метод або методи буде застосовувати. До таких альтернативних методів згідно з національними

стандартами обліку відносять методи: середньозваженої собівартості, ідентифікованої собівартості, метод ФІФО (собівартості перших за часом надходження запасів), ціни продажу, нормативних затрат. Характеристику кожного з перелічених методів наведено в Додатку Д.

Досліджуючи питання облікової вітчизняної та зарубіжної практики необхідно відмітити, що мають місце певні незначні неузгодженості в питаннях формування вартості запасів при надходженні, при вибутті, на певну дату балансу.

У зарубіжній обліковій практиці не виключають до собівартості витрати, які не будуть відшкодовані покупцями підприємству [19].

За умов постійної нестабільності на ринку досить часто відбуваються коливання цін, тому проведення оцінки запасів за вартістю їх придбання не може бути об'єктивним процесом. В зарубіжній практиці при цьому задля збереження об'єктивності в оцінці за можливих умов цінової нестабільності застосовують правило найнижчої оцінки. Також є певні відмінності стосовно їх уцінки. Так за правилами МСБО 2 під уцінкою розуміють часткове списання вартості запасів, на відміну від положень НПСБО 9, за якими передбачено пряме зарахування сум уцінок до вартості витрат періоду, МСБО 2 надає можливість вибору серед двох альтернатив: або створювати резерв (забезпечення) знецінення запасів, або проводити уцінку через пряме списання на витрати.

Даний резерв можна створювати і використовувати за аналогією до резерву сумнівних боргів. Слід також враховувати, що відновлення вартості уцінених запасів необхідно відображати як зменшення сум витрат за тією статтею, на яку буде відбуватися списання собівартості запасів. Також в МСБО2 не наведено конкретних вимог до процедури обов'язкової переоцінки всієї групи запасів, до якої відноситься актив, вартість якого уціняють, а також і періодичності її проведення. Такі питання перебувають в залежності від власного судження управлінського персоналу підприємства (табл. 1.1).

Таблиця 1.1. Порівняльна характеристика стандартів НП(С)БО 9 та МСБО 2

Характеристика	НП(С)БО 9	МСБО 2
Методи визначення собівартості	1. Ідентифікованої собівартості 2. Середньозваженої собівартості 3. Метод собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО) 4. Нормативних затрат 5. Ціни продажу	1. Метод конкретної ідентифікації 2. Середньозваженої собівартості 3. Метод ФІФО собівартості с перших за часом надходження запасів 4. Метод стандартних (нормативних) витрат 5. Метод роздрібних цін
Умови застосування	Для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання	1 метод застосовується до запасів, призначених для конкретних проектів; 2 та 3 - для всіх запасів однакового характеру та використання; 4 та 5 - використовуються за умови якщо їх результати приблизно дорівнюють собівартості
Витрати, які не включаються до собівартості	- понаднормові втрати і нестачі запасів; - проценти за користування позиками; - витрати на збут; - загальногосподарські та інші подібні витрати, які безпосередньо не пов'язані з придбанням і доставкою, приведенням до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях.	понаднормові відходи матеріалів, витрати на оплату праці або інші виробничі витрати; витрати на зберігання, крім тих витрат, які зумовлені виробничим процесом і є необхідними для підготовки до наступного етапу виробництва; адміністративні накладні витрати, не пов'язані з доставкою до їх теперішнього місцезнаходження та приведенням у теперішній стан; витрати на продаж.
Визнання	Облік запасів, отриманих до моменту переходу права власності, повинен відрізнятися від обліку тих, на які підприємство має повні права. У разі відсутності права власності на матеріали, що надійшли, вони повинні обліковуватися на позабалансових рахунках.	Визнають запаси активами і обліковують їх на балансі підприємства незалежно від права власності
ТЗВ	Пряме включення до собівартості при придбанні. Непряме через розподіл за середнім відсотком	Не розкрито, підприємство самостійно визначає порядок їх обліку та бази розподілу

Джерело: складено автором за даними [21, 33]

Також як окрема бухгалтерська процедура дооцінка запасів на підприємствах не передбачена, враховуючи дію принципу обачності задля

уникнення в оцінці можливого завищення вартості запасів. За міжнародними стандартами у формах фінансової звітності необхідно надавати інформацію про балансову вартість згідно за встановленими класифікаційними групами та загальну балансову запасів суб'єкта господарювання.

Слід також відмітити, що прийняті на підприємстві облікові ціни періодично необхідно переглядати, щоб вони за можливості відображали або були наближені до реальної вартості виробничих запасів, можна декілька разів за звітний період - рік.

Отже, саме прийняті методичні аспекти оцінки запасів можуть стати дієвим інструментом організації є дієвим інструментом впливу на організацію ефективної фінансово-господарської діяльності підприємства і є обліковою базою задля визначення фактичної вартості запасів. Обираючи метод оцінки виробничих запасів, необхідно враховувати різні фактори, а також враховувати інтереси різних користувачів облікової інформації, важливе значення має застосування комп'ютеризованих технологій обліку.

1.3 Методика аналізу виробничих запасів на підприємстві

Запаси як складова ресурсного забезпечення підприємств є одним із вагомих елементів у структурі оборотних активів. Діюче конкурентне середовище вимагає адекватної розробки та прийняття оптимальних управлінських рішень, що дозволить скоротити час оборотності виробничих запасів, зменшити витрати на їх формування, збереження та підтримку в стані необхідному для використання в процесі виробництва, надання послуг, виконання робіт, що вимагає відповідного застосування різних теоретичних та методичних положень аналізу виробничих запасів на кожному підприємстві.

Основною метою проведення аналізу виробничих запасів є можливість підвищення ефективності виробництва за рахунок більш раціонального

використання наявних ресурсів, пошук можливих варіантів їх економії, визначення відхилень [2].

Сам процес визначення напрямів та задач економічного аналізу відзначається неоднозначним дискусійним характером. Так, наприклад, Титенко Л. зазначає, що до основних задач аналізу матеріальних ресурсів на підприємстві можна віднести: забезпечення проведення щоденного дослідження операцій з їх надходження, аналіз та планування необхідних норм, зберігання на всіх етапах їх руху; використання матеріальних запасів під час виробництва, враховуючи встановлені норми їх використання. Проведення аналізу використання матеріальних ресурсів дозволить визначати ті матеріальні ресурси та їх залишки, які можна реалізувати за встановленим порядком на даному підприємстві, ті, які використовуються неефективно, понаднормово [38].

Бланк І.А. встановлює наступні завдання аналізу матеріальних запасів: детальне дослідження показників запасів щодо темпів їх динаміки, визначення питомої ваги в загальному обсязі оборотних активів; визначення структури запасів у розрізі видів, груп, найменувань; дослідження стану ефективності використання різних видів, груп, найменувань, загальної величини, показників їх оборотності та динаміки [1].

Дерев'яно С. формує наступний перелік основних завдань аналізу: оцінка фактичної потреби підприємства в виробничих ресурсах; визначення динаміки показників використання певних матеріальних ресурсів; встановлення факторів впливу на можливі (визначені) відхилення фактичних показників від запланованих показників або від аналогічних показників за попередній звітний період; дослідження показників планів матеріально-технічного постачання на предмет їх якості та виконання; визначення та оцінка виявлених внутрішніх резервів щодо можливої економії матеріальних ресурсів [8].

Попович П. Я виділяє наступні напрями аналітичної роботи щодо аналізу виробничих запасів на підприємстві: детальний аналіз виконання планів поставок

матеріалів; безпосередньо сам аналіз стану матеріальних ресурсів, аналіз їх відповідного використання [28].

Серед основних об'єктів аналізу виробничих запасів підприємства можна виділити:

- матеріальні витрати на 1 грн. виготовленої продукції – показник матеріалоємності;
- види виробничих запасів;
- матеріальні витрати в структурі загальних витрат підприємства;
- напрями використання запасів [12].

Джерелами інформації для проведення економічного аналізу виробничих запасів є: оперативні дані про виконання договорів матеріально-технічного постачання; дані складського обліку щодо руху запасів; дані планового і технічного відділів щодо встановлених нормативів та норм витрат матеріалів; показники первинного обліку; реєстри аналітичного та синтетичного обліку, форми звітності та ін. Всі джерела інформації можна розподілити на такі основні групи: планові, які можуть бути використані для визначення потреб у матеріальних ресурсах; облікові, які можуть бути використані задля проведення аналізу в ретроспективі; позаоблікові, які сформовані поза меж обліку і звітності.

Важливим аспектом в процесі організації аналітичної роботи також відводиться формуванню змісту та встановленню конкретної послідовності виконання певних етапів, все це впливає на результативність проведення аналізу. Щоб досягнути запланованої мети в проведенні аналітичної роботи її слід належним чином спланувати, організувати, продумати ,визначити виконавців, терміни тощо. Ці питання можна вирішити якщо весь аналітичний процес розбити на певні блоки, які будуть охоплювати однорідні за змістом роботи. Це в певній мірі дозволить систематизувати та оптимізувати аналітичний процес, структурувати його, підвищити очікуваний ефект, знизити трудомісткість проведення певних процедур, виключити дублювання.

З огляду на це, сьогодні існують різні підходи стосовно кількості, наповненості та деталізації конкретних етапів та напрямів економічного аналізу виробничих запасів на підприємстві. На це також вказує і велика чисельність публікацій і досліджень.

Так, Мних Є. В. виділяє наступні види аналізу: проведення аналізу виконання планів щодо поставок матеріальних ресурсів а також проведення аналізу матеріалів та аналізу витрачання матеріалів [22]. Болюх М.А та ін. також виділяють три етапи аналізу, зокрема: аналіз щодо обґрунтованого та ефективного формування створеного портфеля договорів щодо постачання на підприємство виробничих запасів; проведення аналізу щодо визначення ефективності використання таких ресурсів; проведення аналізу щодо визначення реальних можливостей певної мобілізації виявлених резервів запасів, можливого підвищення рівня ефективного витрачання матеріальних ресурсів [12]. На нашу думку, такі підходи є дещо узагальненими та потребують певної деталізації за визначеними напрямами.

Титенко Л. М. визначає три напрями аналізу: стратегічний, тактичний, оперативний. Стратегічний повинен дозволити здійснити розгорнутий аналіз стану виробничих запасів з метою визначення можливості досягнення підприємством конкретних конкурентних переваг щодо управління виробничими запасами; зокрема, позиціонування підприємства щодо набуття та утримання певних конкурентних переваг внаслідок проведення ефективної політики використання матеріальних ресурсів. Тактичний повинен дозволити визначити показники щодо ефективності використання виробничих запасів. Такі критерії повинні бути досягнутими в процесі ефективного управління запасами. Проведення оперативного аналізу передбачає поточне відстеження різних показників щодо виробничих запасів, задля швидкого коригування ситуації. Такі напрями аналізу не передбачають аналізу забезпеченості виробничими запасами [38].

Також процес проведення аналізу виробничих запасів може складатися з наступних етапів - рис. 1.3.

Рисунок 1.3 – Етапи аналізу виробничих запасів на підприємстві.

Джерело: складено автором на основі [23].

Безпосередньо сукупність задач кожного аналітичного блоку можна змінювати відповідно до змін цілей управління і виникнення нестандартних ситуацій сукупність задач кожного аналітичного у діяльності підприємства, кількість окремих етапів аналізу залежить від специфіки діяльності та особливостей об'єкта аналітичної оцінки.

Слід також відмітити, що за кожним напрямом аналізу можуть бути розраховані різні показники. Аналіз обсягу запасів ґрунтується на використанні таких показників: оптимального розміру партії поставки запасів (економічного розміру замовлення); середнього обсягу партії поставки; суми витрат на розміщення замовлень і витрат на зберігання запасів (Додаток Ж).

За необхідності та для більшої ефективності можна розрахувати перелічені показники із застосуванням методу ланцюгових підстановок. Такий підхід дозволить визначити зміни запасів у розмірах основних показників у випадку поступової зміни базисної величини факторного показника в обсязі

результатуючого показнику на фактичне значення в звітному періоді. Так можна визначити вплив конкретного фактору на результативний показник.

Підвищити ефективність системи управління виробничими запасами підприємства можна також через проведення загального аналізу обсягів і структури в динаміці. Це передбачає здійснення горизонтального аналізу виробничих запасів на складі через співставлення значень однакових показників протягом визначеного періоду, а також розрахунку відносних і абсолютних показників, оцінити темпи зростання. Проведення після горизонтального вертикального аналізу структури виробничих запасів та коефіцієнтного порівняльного аналізу якісного стану та руху дозволить більш детально вивчити структуру запасів, систематизувати інформацію у визначених напрямках аналізу.

Отже, фінансові менеджери підприємств на підставі результатів аналізу повинні постійно вирішувати питання: скільки коштів необхідно для здійснення ритмічного процесу виробництва і реалізації продукції, прискорення руху авансованої вартості виробничих запасів з метою зменшення потреби і підвищення рентабельності використання. Належним чином організований процес аналізу виробничих запасів сприятиме виявленню порушень, резервів.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

2.1. Документальне оформлення руху запасів

Належним чином оформлена документація по обліку виробничих запасів дозволяє ефективно вести облік, що дозволить надати доказовість при виникненні спорів з контрагентами, попередити незаплановані втрати, навмисні крадіжки та ін. Питання раціонального та ефективного виробничих запасів перебувають в прямій залежності від організації облікової політики та від їх первинного обліку. Організацію обліку запасів необхідно розпочинати з формування облікової політики за такими елементами: одиниця обліку; метод оцінки при вибутті; метод обліку ТЗВ; періодичність встановлення середньозваженої собівартості; призначення та умови використання та ін.

Слід відмітити, що можливі недоліки в процесі організації обліку виробничих запасів можна встановити в процесі проведення інвентаризації, відповідної звірки даних первинного обліку та складського, коли визначають можливі розбіжності та нестачі як за рахунок можливих пересортувань по окремим видам запасів, помилок в первинних облікових документах, реєстрах щодо руху запасів на підприємстві. Саме тому рух виробничих запасів повинен оформлюватися первинними документами за типовими формами або самостійно розробленими з усіма необхідними реквізитами. Структура документообігу повинна бути такою, щоб своєчасно забезпечувати надходження необхідної інформації для обліку, контролю й оперативного управління рухом виробничих запасів.

Придбання виробничих запасів планується підприємством. Для цього укладаються договори постачання, у яких визначається кількість, ціна та якість товарно-матеріальних цінностей, що надійдуть на підприємство, а також терміни

завезення кожної партії матеріальних цінностей. При виборі постачальників підприємство повинне врахувати: ціну матеріалів, достатній обсяг їх постачання, якість матеріалів, надійність постачальників, сума транспортних витрат на перевезення та складування запасів, можливості отримання знижок при придбанні великих партій запасів та можливість відстрочення оплати на них. Запаси можуть надходити на підприємство різними шляхами: від постачальника; з виробництва; від замовника як давальницька сировина для переробки; як внесок до статутного капіталу підприємства; у результаті розбирання основних засобів. Враховуючи ці способи надходження, для обліку виробничих запасів будуть використовуватися різні первинні документи - Додаток 3. До основних типових документів щодо оприбуткування запасів на підприємство слід віднести: рахунки-фактури, ТТН, податкові накладні, прибуткові ордери, акти приймання матеріалів. В таких документах вказують найменування запасів, кількість, ціну, одиницю виміру, зміст господарської операції, посади відповідальних осіб, вартість, дату та іншу інформацію.

Процес надходження запасів відбувається призначеною на це МВО як за показниками якості, так і за кількістю отриманих ТМЦ. Саме тому подальший порядок здійснення записів на рахунках бухгалтерського обліку, пов'язаний з моментом набуття матеріальної відповідальності. У випадку якщо при надходженні всі показники кількості та якості співпадають, то настає матеріальна відповідальність призначеної особи в повному обсязі. Кожному виду виробничих запасів присвоєно номенклатурний номер, що повторюється у всіх первинних документах. Перші три цифри номенклатурного номеру означають номер рахунку і субрахунку, наступні дві - номер групи, а інші - порядковий номер виробничих запасів у групі. За цими номерами організують і бухгалтерський облік запасів, що дозволяє проводити кількісне звірення даних оперативного складського і аналітичного бухгалтерського обліку.

При надходженні виробничих запасів на склад ретельним чином звіряють всі зазначені дані, встановлюючи відповідність їх кількості, якості, асортименту, умовам поставок і супровідним документам від постачальників. У випадку відповідності всіх показників запаси приймаються або на підставі документів постачальника, або складають прибутковий ордер. В ситуації якщо встановлено розбіжності в різних показниках кількості та якості з даними документів від постачальників, або якщо запаси надходять без платіжних документів, тоді оформлюють документ Акт про приймання матеріалів.

Вибуття виробничих запасів зі складу відбувається: при їх відпуску на виробництво, адміністративні та загальновиробничі потреби, для потреб при збуті; безоплатної передачі, реалізації; списанню через втрати; обміну на неподібні або подібні. Якщо відпуск запасів відбувається на виробництво, то слід враховувати такі вимоги: періодичність відпуску, ліміти, нормативи, метод вибуття, вид виробництва та ін.

В цілому, запаси обліковують за обсягом, вагою, кількістю згідно з встановленими нормативами витрат на визначений обсяг виробництва; витрачання відбувається в межах визначених лімітів за видами запасів; списки осіб, які мають право отримувати цінності, затверджується офіційно.

При внутрішньому переміщенні запасів складають або накладну на відпуск матеріалів (для разового відпуску), або лімітну-забірну картку (для повторного відпуску). Накладну можна використовувати як для відпуску запасів усередині підприємства, а також для відпуску іншим підприємствам. При постійному систематичному витрачанні запасів, а також задля проведення поточного контролю за дотриманням встановлених лімітів витрачання матеріалів на потреби виробництва та виправдування списання запасів зі складу підприємства складають лімітну-забірну картку. Можна, якщо це є доцільним, для скорочення кількості документів первинного обліку застосовувати для відпуску матеріалів картки складського обліку. У такому випадку документи на

відпуск матеріалів не оформлюють, а операція безпосередньо відбувається на підставі лімітних карток, які не мають характер бухгалтерських документів. Сам ліміт можна вказати в картці, можна здійснювати витрачання понадлімітно та заміну одних видів матеріалів на інші, але тільки за дозволом керівника чи уповноважених осіб підприємства. Через постійні зміни цін на виробничі запаси, різні методи списання запасів будуть по різному впливати на показники звітності.

Для обліку запасів на складі використовують Картку складського обліку матеріалів у розрізі кожного сорту, типу і розміру, при цьому її відкривають на кожний номенклатурний номер матеріалів, записи до неї робить матеріально-відповідальна особа. До Картки записи роблять на дату проведення операції на підставі первинних прибутково-видаткових документів. Картки розміщують в певній послідовності за технічними групами, видами виробничих запасів згідно з номенклатури-цінника. Поділ таких груп може бути за визначеними на підприємстві видами, розмірами, сортами, марками, типами.

В кінці місяця матеріально-відповідальні особи складають Реєстр приймання-здачі документів для передачі прибуткових і видаткових документів до бухгалтерії підприємства, а також Матеріальний звіт. Отже, на складі підприємства відбувається ведення сортового кількісного оперативного обліку.

В бухгалтерії підприємства згідно з отриманим звітом зі складу перевіряють правильність списання матеріалів на виробництво за кожним об'єктом, дільниці і визначають дані про витрати матеріалів. На кожний номенклатурний номер запасів складають Матеріальний ярлик, він виконує функцію паспорта. Документи, які надійшли до бухгалтерії підприємства, необхідно ретельно перевірити за змістом господарських операцій, правильністю їх оформлення щодо законності проведених операцій, логічної ув'язки окремих показників та правильність арифметичних підрахунків. Важливо також мати графік документообігу первинних документів задля вчасної та впорядкованої

обробки первинних документів.

Для отримання більш детальної інформації, яка необхідна для ефективного управління запасами на підприємстві, ведуть аналітичний облік у розрізі їх видів, сортів та змінами стану, місцями зберігання, за матеріально-відповідальними особами. Показники за відкритими аналітичними рахунками підлягають узагальненню в оборотних відомостях. Дані з аналітичного обліку можуть бути використані для проведення моніторингу за збереженням та переміщенням запасів, їх оцінки, порівняння з даними складського обліку складського обліку, а також задля визначення результатів проведеної інвентаризації.

Якщо на підприємстві ведення обліку автоматизовано, то доцільно виділити такі напрями: організація обліку та контролю за надходженням запасів на складі; організація обліку і контролю наявності та руху запасів на складах, в місцях експлуатації; організація обліку і контролю витрачання запасів; організація обліку переоцінки виробничих запасів; належне відображення операцій щодо руху запасів в облікових реєстрах. Технологія процесу автоматизованої обробки облікових показників щодо виробничих запасів передбачає виконання необхідних операцій щодо введення, обробки, зберігання, надання необхідної облікової інформації, групування даних на рахунках обліку з метою контролю за рухом виробничих запасів, складання форм звітності.

Підприємства можуть для забезпечення обліку запасів використовувати різне програмне забезпечення, окремі програмні модулі, створюючи потоки вхідної та вихідної інформації нормативного, регламентного, довідникового, контрольного характеру, що потрібна для аналізу, контролю, прогнозування, ведення первинного, аналітичного, синтетичного, управлінського обліку, формування різних форм звітності.

Зокрема, спеціалізовані програми дозволяють:

- формувати і складати оборотну відомість та баланс в будь-який

момент часу при різній кількості введених господарських операцій, що дозволяє в процесі ведення обліку складати кілька проміжних оборотних відомостей з метою визначення собівартості продукції з врахуванням незавершеного виробництва, формувати обороти по реалізації, прибутку, у розрізі видів податків та ін.;

- здійснювати коригування господарських операцій в будь-який момент, змінюючи суму, дату, зміст і пояснення;
- додавати до журналу операцій нові операціями в будь-якому місці і порядку;
- формувати різні звіти на підставі журналу операцій.

Порядок документообороту виробничих запасів на підприємстві наведено на рис. 2.1.

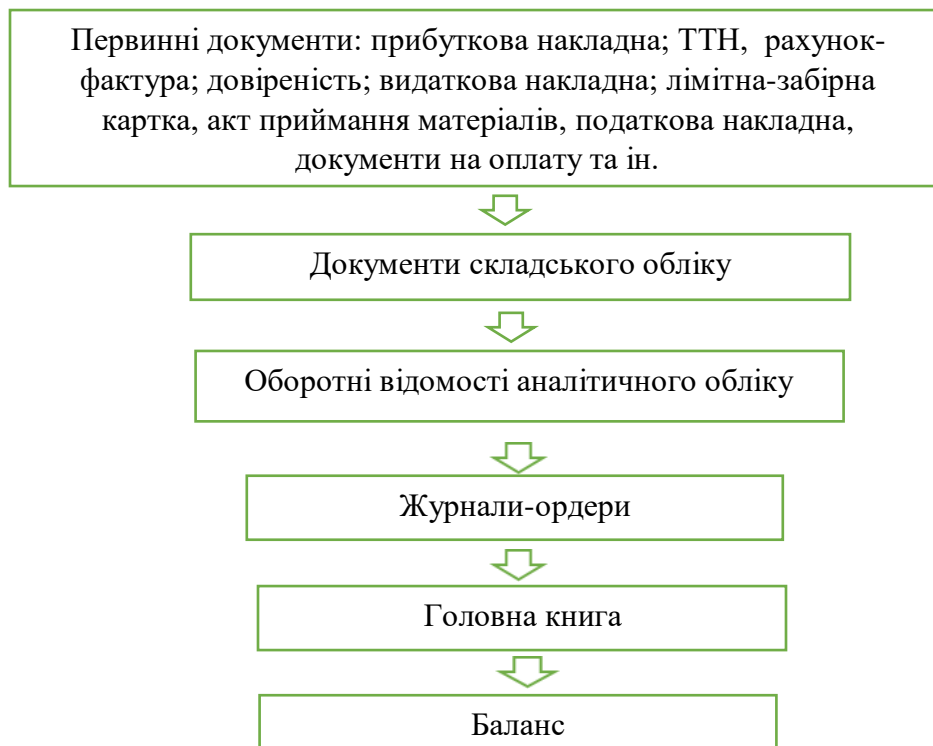

Рисунок 2.1. – Порядок документообігу виробничих запасів на підприємстві.

Джерело: складено автором на основі [35]

Отже, порядок документального оформлення руху виробничих запасів впливає на систему їх управління, точність визначення фінансового результату підприємства, загальну ефективність його роботи.

2.2 Організація обліку виробничих запасів в системі рахунків

Через організацію синтетичного обліку виробничих запасів на підприємстві можна отримати релевантну узагальнену інформацію необхідну для потреб управління. Зведена обліково-аналітична інформація формується на підставі вхідних даних. Вся інформація формується за визначений періодом управління, зазвичай – місяць. Дані про запаси формуються за окремими групами рахунків, субрахунків, де зазначають використання цінностей у виробництві за нормами та відхилення від норм. Узагальнений синтетичний облік щодо наявності та витрачання виробничих запасів ведуть на рахунку 20 «Виробничі запаси», за дебетом рахунку відображають операції щодо надходження запасів, збільшення вартості внаслідок дооцінювання, за кредитом – вибуття, зменшення вартості внаслідок уцінки. Кожній групі (підгрупі) відповідає окремий субрахунок:

- 201 «Сировина та матеріали»;
- 202 «Купівельні матеріали та комплектуючі вироби»
- 203 «Паливо»
- 204 «Тара і тарні матеріали»
- 205 «Будівельні матеріали»
- 206 «Матеріали, передані в переробку»
- 207 «Запасні частини»
- 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення»
- 209 «Інші матеріали»

Також на окремому субрахунку ведуть облік транспортно-заготівельних

витрат, як правило, це субрахунок 209, протягом звітнього періоду такі витрати за непрямим методом накопичують за дебетом при надходженні запасів, а потім з кредиту субрахунку розподіляють між сумою залишку виробничих запасів на кінець звітнього місяця та сумою запасів, які вибули за звітний місяць.

Для подальшої деталізації кожне підприємство з урахування специфіки діяльності відкриває аналітичні рахунки у розрізі видів (груп) матеріалів. Кожна з груп може поділятися за марками, видами, сортами, розмірами, типами. Рахунки аналітичного обліку використовують для проведення контролю за умовами зберігання, рухом виробничих запасів, їх оцінювання, порівняння з даними складського обліку, а також виведення підсумків інвентаризації. Основою побудови синтетичного та аналітичного обліку запасів є їх класифікація.

У системі аналітичних рахунків об'єкти обліку запасів відображаються за їх кількістю і сумою вартості. Аналітичні рахунки систематизуються у розрізі груп матеріалів, складами, цехами, МВО, синтетичними рахунками і субрахунками. В подальшому відповідно до прийнятих на підприємстві групувань матеріалів дані з аналітичних рахунках узагальнюють в оборотних відомостях.

За умови автоматизації обліку аналітичний облік ведеться у оборотно-сальдовій відомості, через аналіз рахунку, картки конкретного рахунку, оборотах рахунку, аналізі субконто та картці субконто, оборотах субконто та зведених проводках. На кожному з таких документів повинна бути вказано не тільки назва конкретного виду запасу, а і його номенклатурний номер. Це дозволить уникнути можливих помилок в процесі формування під час формування прибутково-видаткових документів тощо. В подальшому дані сформовані у розрізі відкритих субрахунків рахунку 20 переносять до журналу-ордеру, який є реєстром синтетичного обліку, а кредитові обороти з нього переносять до Головної книги. За умов автоматизації синтетичний облік ведуть у шахових відомостях,

оборотно-сальдових по рахунку, Головній книзі, звіт по проводках. У звіті за проводками виводять інформацію щодо кореспонденцій обраних за певними критеріями: рахунок дебету, рахунок кредиту, валюта, документ та ін.

Розглянемо як в системі рахунків відображаються операції з надходження, вибуття виробничих запасів на підприємство – таблиця 2.1.

Для встановлення фактичної наявності виробничих запасів, а також дотримання умов їх зберігання, визначення запасів, які не використовуються, перевірки правильності відображення вартості у звітності проводять інвентаризацію. В результаті проведення інвентаризації можуть бути встановлені нестачі, надлишки, а також пересортиця.

На суму заліку пересортиці роблять запис: Дт 20 «Виробничі запаси» (надлишок) – Кт 20 «Виробничі запаси» (нестача), а також одночасно відображають або дохід Дт 20 «Виробничі запаси» (надлишок) - Кт 719 «Інші доходи операційної діяльності», або витрати Дт 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей» - Кт 20 «Виробничі запаси» (нестача).

Отже, інформація про первісну вартість виробничих запасів розкривають у ф. 1 «Баланс» ряд. 1110 Запаси на початок та кінець звітного періоду, при їх використанні вартість буде віднесена до складу інших операційних витрат ф. 2 «Звіт про фінансові результати» ряд. 2180 «Інші операційні витрати», також детальна інформація може бути розкрита у ф. 5 «Примітки до річної фінансової звітності»

Таким чином, дані щодо виробничих запасів, відображені в первинних облікових документах, систематизують в регістрах аналітичного та синтетичного обліку, на рахунках бухгалтерського обліку, формах звітності. Через ефективну організацію аналітичного та синтетичного обліку виробничих запасів на підприємстві можна отримати детальну та узагальнену інформацію та приймати необхідні управлінські рішення з метою забезпечення безперервного процесу виробництва.

Таблиця 2.1 – Відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку операції з руху запасів на підприємстві

Зміст	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
	Дт	Кт	
Оприбутковано фарбу від постачальника	205	631	5000
Відображено ПДВ	641	631	1000
Відображено вартість послуг з доставки за прямим методом обліку ТЗВ	205	631	500
Відображено ПДВ	641	631	100
Оприбутковано паливо придбане через підзвітну особу	203	372	1000
Відображено ПДВ	641	372	200
Оприбутковано запаси отримані з власного виробництва	20	23	3000
Відображено вартість послуг з доставки за непрямим методом обліку ТЗВ	209	631	500
Відображено ПДВ	641	631	100
Безоплатно отримані запаси	20	718	2000
Отримані від ліквідації основних засобів запаси оприбутковано	20	746	4000
Оприбутковано надлишок запасів, виявлених під час інвентаризації	20	719	700
Отримання запасів внаслідок погашення претензії (допоставка)	20	374	6000
Отримано запаси як внесок до статутного капіталу підприємства	20	46	12000
Відпущено запаси зі складу до цеху (внутрішнє переміщення від однієї МВО іншому)	20	20	3800
Списано запаси використані на потреби управління	92	20	4300
Списано запаси використані на будівництві	151	20	2500
Списано собівартість реалізованих запасів	943	20	2400
Відпущено сировину у виробництво	23	201	20000
Безоплатно передано запаси	949	20	800
нараховано ПДВ	949	641	160
Списано одноразову тару, використану при реалізації продукції	93	204	200
Списано нестачу запасів в межах норм природнього убутку	947	20	420
Списано собівартість переданих запасів до статутного капіталу інших підприємств	943	20	10000
Відображено дооцінку запасів	20	719	1000
Відображено уцінку запасів	946	20	1000

Джерело: складено автором

2.3. Оперативний аналіз виробничих запасів

У системі управління підприємством значне місце відводиться оперативному економічному аналізу. Саме від його належної організації та застосування багато в чому залежить обґрунтованість, виваженість та ефективність прийняття управлінських рішень на підприємстві щодо раціонального використання матеріальних запасів, оперативного врегулювання процесів виробництва, постачання, збуту, визначення резервів, усунення негативних причин.

Такий аналіз проводять на підприємствах у системі оперативного управління виробництвом щоденно, за декаду, тиждень, добу, зміну, у випадках відсутності фактичної інформації за звітній місяць і щоденні відхилення від встановлених норм. В такому випадку оперативний аналіз передбачає вивчення первинних короткотермінових причинно-наслідкових зв'язків та визначених об'єктів управління, результати яких були відображені в оперативному обліку.

Для проведення такого аналізу переважно використовують індуктивний метод дослідження об'єктів через визначення та вимірювання окремих чинників та первинних причин загального відхилення показнику, який аналізують.

Останнім етапом аналізу є щоденне визначення виявлених відхилень від встановлених планових завдань, причини виникнення яких непомітні на фоні загальних економічних явищ, розкриття їх сутності, взаємозалежностей і взаємозв'язків.

Проведення оперативного аналізу відбувається або відразу після того як відбулася господарська операція, або були зміни ситуації за короткі проміжки часу (доба, зміна, тиждень, декада) задля термінового впливу на техніко-економічні показники підприємства та його підрозділів.

Завдяки його проведенню можна встановити негативні чинники та визначити їх прямиий вплив на господарську діяльність, оцінити можливі наслідки

і вжити необхідні заходи для їх запобігання або усунення. Такий вид аналізу дозволяє терміново ,своєчасно провести оцінку ситуації, обґрунтувати прийняття управлінських рішень, визначити недоліки в процесі роботи, скоординувати певним чином виробництво, визначити внутрішньогосподарські резерви ,підвищити ефективність використання виробничих ресурсів.

Основними об'єктами оперативного економічного аналізу є:

- стан запасів;
- виконання договорів поставок
- забезпеченість запасами
- залишки запасів
- нормування та дотримання норм витрачання запасів
- використання запасів у виробництві.

Інформаційними джерелами для проведення оперативного аналізу можуть виступати різні документи бухгалтерського та управлінського оформлення, що об'єктивно відображають реальний стан в цеху, на дільниці, в цілому на підприємстві; нормативно-довідникові документи, дані проведених спостережень, технологічні, маркетингові, соціальні дані тощо.

Для оперативного аналізу характерними є наступні риси:

- терміновість – передбачає можливість наближення термінів строків проведення аналізу до часу , коли здійснюються виробничо-фінансові операції , це значно спрощує, полегшує та прискорює процес виявлення та усунення недоліків, встановлення винних осіб;
- дієвість – передбачає можливість негайного виправлення визначених недоліків, що дозволить мати значно більший ефект аніж ліквідація можливих негативних наслідків у віддаленому майбутньому;
- вірогідність – передбачає, що відразу фактично по гарячим слідам можна отримати більш достовірну інформацію про особливості всіх складових елементів господарського процесу;

- цілеспрямованість – передбачає спрямованість на конкретну мету та завдання, дослідження конкретної ситуації, проблеми.

Для успішної реалізації оперативного аналізу він здійснюється за певними етапами:

- відбувається визначення відхилень від бізнес-плану у розрізі основних якісних та кількісних показників;
- відбувається оцінка ступеня впливу різних факторів на відхилення від планових або нормативних показників;
- визначають конкретні причини щодо дії окремих факторів на показники, встановлюють винних осіб;
- відбувається термінова розробка і вжиття заходів щодо виправлення ситуацій, усунення негативних факторів. Поширення досвіду.

При цьому забезпечити систематичний комплексний підхід, заснований на проведенні ретельного аналізу та необхідних розрахунках, можна через використання в процесі аналізу різних показників: економічних, кількісних, якісних, технічних тощо.

Як правило такий аналіз проводять у розрізі таких груп показників постачання, виробництво, використання ресурсів, відвантаження, реалізація продукції, платоспроможність, собівартість продукції, рентабельність та ін.

Від вибору конкретних показників, методики їх розрахунку на пряму залежить повнота та об'єктивність оцінки процесів щоденного використання виробничих запасів, визначення у виробничому процесі можливих відхилень, виявлення резервів і потенційних можливостей виробництва. Слід відмітити, що коло показників для оперативного аналізу значно вужче через те, що оперативна необхідність орієнтуватися у господарських процесах в процесі їх здійснення дещо обмежує кількість можливих показників, способи їх розрахунку. Саме тому систему показників розробляють окремо для кожного оперативного рівня управління виробництвом, щоб вона цілком відповідала об'єкту такого

оперативного управління, враховувала галузеву специфіку, окремі виробництва. Так при розробці такої системи для аналізу виробничих запасів необхідно враховувати обов'язковий характер відповідного відображення у них основних елементарних процесів, використовуючи переважно натуральні показники.

Модель оперативного аналізу виробничих запасів наведено на рис 2.2.

Об'єкти оперативного аналізу виробничих запасів				
наявність та забезпеченість	виконання угод про поставки	стан	використання у виробничому процесі	нормування і дотримання встановлених норм витрат
Джерела оперативного аналізу виробничих запасів				
нормативно-довідникова інформація	первинні документи	матеріали спостережень	технологічні, маркетингові, соціальні дані	
Методичні прийоми оперативного аналізу виробничих запасів				
дослідження, спостереження, інвентаризація, розрахунки, оцінка, зіставлення		прийоми порівняльного та факторного аналізу	визначення системи показників	дослідження документів
Основні етапи проведення оперативного аналізу				
визначення відхилень від бізнес-плану за основними якісними та кількісними показниками роботи		оцінка ступеня впливу різних факторів на відхилення від плану (норм)		визначення конкретних причин дії окремих факторів, встановлення винних
розробка і здійснення заходів, спрямованих на усунення негативних чинників, поширення досвіду			прийняття необхідних управлінських рішень	

Рисунок 2.2 – Модель оперативного аналізу виробничих запасів

Джерело: складено автором на основі [22]

Для оперативного управління можна провести групування встановлених відхилень від норм та зміни норм, за місцями їх виникнення, причинами, винними особами. Також терміни за виявленими відхиленнями та до прийняття необхідних рішень щодо виправлення ситуації мають велике значення для оперативного аналізу. Так, чим раніше надходить інформація про встановлене відхилення, тим скоріше можна скоригувати ситуацію. З такою метою використовують певні сигнальні документи, які або надають дозвіл на таке

відхилення перед початком проведення робіт, або повідомляють про них після завершення такої операції. У місцях виробництва, складах задля проведення оперативного аналізу виробничих запасів складають на підставі сигнальних документів відомість відхилень від встановлених норм, вказуючи винуватців відхилень.

Таким чином, через проведення оперативного аналізу виробничих запасів можна забезпечити ритмічність виробництва та оперативно реагувати на зміни господарських ситуацій, відхилення від норм, планувати забезпеченість ними, усувати причини, що негативно впливають на виробничі процеси.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ Й МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

3.1. Проблеми та шляхи вдосконалення організації обліку

Досягнути ефективності використання виробничих запасів можна тільки за умови належної організації їх бухгалтерського обліку та систематичному внутрішньому контролю їх використання. В процесі проведеного дослідження нами були визначені основні проблеми з даних питань, це:

- неправильна класифікація запасів;
- неточне формування первісної вартості запасів при їх надходженні;
- неточність та неможливість визначення справедливої вартості;
- неправильний вибір методу оцінки на дату балансу;
- неправильне використання методів вибуття запасів в конкретних ситуаціях;
- незадовільна організація складського господарства та умов зберігання запасів;
- неточне відображення транспортно-заготівельних витрат;
- неналежний контроль та неналежне оперативне регулювання на всіх етапах руху запасів.

Розглянемо деякі можливості вирішення даних проблем. Важливою умовою ефективної організації обліку виробничих запасів є їх правильне групування. Важливо так класифікувати матеріали, щоб можна було точніше розподіляти відхилення в їх вартості за напрямками понесених витрат. При цьому враховуючи, що частина відхилень залежить від об'єму або від маси вантажів, що перевозяться, розподіляти їх доцільно пропорційно натуральним показникам. Деталізація окремих субрахунків стосовно обліку виробничих запасів дозволить спростити отримання обліково-аналітичної інформації про їх ефективне

використання в процесі виробництва. Пропозиції щодо введення додаткових субрахунків з обліку виробничих запасів наведено в таблиці 3.1, більшу деталізацію можна запровадити через виділення аналітичних рахунків.

Таблиця 3.1. - Пропозиції щодо введення додаткових субрахунків до рахунку 20 «Виробничі запаси»

Субрахунки за чинною методикою	Пропозиція	
	Матеріали	
Сировина і матеріали	Сировина	Основні
		Допоміжні матеріали
		Зворотні відходи
Купівельні напівфабрикати	Купівельні напівфабрикати	Напівфабрикати власного виробництва
		Купівельні напівфабрикати
Паливо	Паливо	На виробничі цілі
		На технологічні цілі
		На перепродажу
Тара і тарні матеріали	Тара	Одноразового використання
		Багаторазового використання
Будівельні матеріали	Будівельні матеріали	Матеріали власного виробництва
		Купівельні матеріали
Матеріали, передані в переробку	Матеріали	Матеріали власного виробництва
		Купівельні матеріали
Запасні частини	Запасні частини	На виробничі цілі
		На інші цілі
Інші матеріали	Інші матеріали	Матеріали власного виробництва
		Купівельні матеріали

Джерело: складено автором

На підприємствах для ведення оперативного обліку недостатньо мати інформацію про їх сумарну вартість, також недостатньо і інформації про їх перелік та кількість. Формування в обліку додаткової інформації дозволить деталізувати аналітичні аспекти обліку. Можливість ведення аналітичного обліку за визначеними додатковими напрямками характеристики виробничих запасів обумовлюють і додаткові зобов'язання по відображенню господарських операцій в обліку за такими напрямками:

- під час надходження необхідно абсолютно точно вказати значення таких властивостей по факту операцій;
- під час вибуття вказати лише параметри аналітичного обліку відповідно до залишків, що знаходяться на складах;
- у випадку зміни аналітичного параметра необхідно для залишків виробничих запасів обов'язково фіксувати такі операції в системі обліку, навіть, якщо реального руху таких запасів не відбувається.

Для обліку виробничих запасів можна запропонувати використання наступної деталізації аналітичного обліку:

- організація – передбачає можливість знаходження виробничих запасів в розпорядженні деякої організації;
- склад – передбачає, що виробничі запаси можуть бути прив'язані до конкретного місця зберігання, в деяких випадках до конкретного контрагента;
- номенклатура – передбачає, що для визначених видів виробничих запасів обов'язково необхідно відкривати окремі картки;
- додаткові характеристика та серія – передбачає можливість опису номенклатурної позиції описують номенклатурну позицію
- якість – передбачає можливість встановлення для деяких запасів вимог до якості ,придатності до використання;
- заказ – передбачає можливість резервування виробничих запасів під конкретний заказ;
- рахунок або субрахунок – визначення конкретного рахунку обліку;
- податкове призначення – вказує на можливість застосування цільового призначення для потреб податкового обліку (Додаток К).

При формуванні первісної вартості у випадку надходження виробничих запасів необхідно додатково уточнювати в Наказі про облікову політику всі витрати, які будуть віднесені до складу інших, що напряму пов'язані з

придбанням і доведенням їх до стану, придатному для використання.

При виборі варіанту оцінки запасів при їх вибутті необхідно враховувати фактори як зовнішнього, так і внутрішнього характеру (Додаток I). Необхідно також мати на увазі, що використання одного і того ж методу оцінки виробничих запасів за різних системах обліку, дозволить забезпечити наявність різних даних стосовно вартісного виміру виробничих запасів та показників отриманого фінансового результату. Оптимальним буде метод, що забезпечить найбільшу достовірність облікових даних щодо вартості запасів та відповідатиме політиці ціноутворення на підприємстві, підприємства, оскільки більшість з них приймає ціну реалізації продукції з урахуванням собівартості.

Проведений аналіз впливу різних факторів, дозволяє зробити висновок, що вони по-різному впливають на процес вибору методів оцінки та неоднаково впливають на результати діяльності. Окремі фактори середовища надають можливість обрати тільки один з методів оцінки. Так, наприклад, серед визначених факторів загальноорганізаційного характеру можна виділити ті, що дозволяють застосовувати лише один з можливих методів оцінки запасів або дозволяють зробити вибір з декількох варіантів методів оцінки. Наприклад, якщо підприємство використовує виробничі запаси в особливому порядку для виконання конкретних спеціальних замовлень, то йому необхідно мати можливість відслідковувати, які одиниці запасів були використані для даного замовлення та яку вартість вони мали. У такому випадку можна застосовувати метод ідентифікованої собівартості. Його можна використовувати у випадку незначних обсягів запасів, якщо ж запаси мають велику вартість чи не можуть звичайним чином замінити один одного, то цей метод є єдино можливим. Метод середньозваженої собівартості слід використовувати в умовах періодичної системи обліку, тоді запаси є взаємозамінними або немає можливості їх ідентифікувати, а недоцільно використовувати цей метод в умовах постійної системи обліку, коли відбувається постійний щоденний рух запасів.

Доцільно облік виробничих запасів підприємства спростити через оформлення певних операцій при їх надходження та вибутті. Так, витрачання запасів на виробництво може бути оформлено через встановлення відповідного ліміту в картках складського обліку, додавши рядок для підпису особи, яка буде отримувати такі цінності.

На дату балансу згідно НП(С)БО 9 виробничі запаси слід оцінювати за найменшою з двох оцінок: або за собівартістю, або за чистою вартістю реалізації. Сума, на яку первісна вартість запасів перевищує чисту вартість реалізації, необхідно списувати на витрати звітного періоду. Проте величина чистої вартості реалізації є доволі суб'єктивною, оскільки на практиці навіть оцінщикам складно достовірно визначити очікувану ціну та витрати, пов'язані з реалізацією запасів. За базу для такої оцінки можна використовувати діючі прайс-листи різних підприємств-виробників, результати спеціальних досліджень щодо коливань цін на ринку у розрізі окремих видів матеріалів та ін. На рівні держави задля такої мети може бути створена загальнодержавна база стосовно середніх цін на ринках на найбільш поширені види активів, що дозволить підприємствам використовувати одні і тіж самі дані для визначення справедливої вартості.

Основним недоліком оцінки активів підприємства за справедливою вартістю є можливість маніпулювання їх вартістю і, як наслідок, викривлення облікових показників періоду. Якщо це відбудеться, то втрачається основне призначення бухгалтерського обліку, він не надає можливості сформулювати достовірну інформацію про діяльність підприємства. Встановлення об'єктивності в оцінці виробничих запасів та визначення їх справедливої вартості є запорукою виконання функцій бухгалтерського обліку. Проте, визначення справедливої вартості ускладнюється через дію різних факторів: залежності оцінки від професійного судження суб'єкта оцінки при відсутності активного ринку на певний вид виробничих запасів; неспроможності бухгалтера самостійно здійснити достовірну оцінку за справедливою вартістю; недостатності розвитку

вітчизняного ринку послуг незалежної оцінки та ін.

Визначення справедливої вартості активів найчастіше ґрунтується на цінах активного ринку. Щоб встановити справедливу вартість виробничих запасів необхідно встановити їх якісний стан (нові чи застарілі), проаналізувати існуючі ринки щодо такого об'єкту та ціни на аналогічні запаси, якщо таких ринків не існує, то необхідно знайти відповідну довідникову інформацію стосовно ціни на певні види матеріалів, провести оцінювання за справедливою вартістю об'єкту обліку, застосувавши задля цього всю можливу доступну інформацію та різні методики розрахунків.

Для накопичення інформації про транспортно-заготівельні витрати підприємства, як правило, використовують різні рахунки, облік транспортно-заготівельних витрат носить узагальнений характер: витрати обліковуються котловим методом, немає розгорнутої номенклатури цих витрат, немає аналітичних рахунків обліку. Так, витрати, пов'язані з придбанням виробничих запасів, не обмежуються виключно витратами на їх транспортування. Ці витрати також містять: витрати на складські роботи, витрати по доведенню запасів до стану, придатного до використання, інші витрати. Пропонуємо для таких потреб використовувати рахунок 29 «Витрати на придбання виробничих запасів» та субрахунки за видами таких витрат – табл. 3.2.

Таблиця 3.2. – Характеристика рахунку 29 «Витрати на придбання виробничих запасів»

Субрахунки	Перелік витрат
291 «Транспортно-заготівельні витрати»	витрати, пов'язані із заготівлею; витрати зі страхування ризиків доставки; витрати на транспортування; суму нарахованої зарплати працівникам, які задіяні при придбанні та доставці запасів; суму нарахованого ЄСВ; витрати на відрядження робітників із укладанням договорів; вартість використаних паливно-мастильних матеріалів та частину суми нарахованої амортизації тощо
292 «Інші витрати»	витрати, які були здійснені при придбанні виробничих запасів, але не мають безпосереднього стосунку до їх заготівлі або транспортування, а саме: сума ввізного мита; сума непрямих податків, яка не відшкодовується підприємству.

Джерело: складено автором

Такий спосіб обліку витрат на придбання дозволить забезпечити наявність інформації, необхідної для подальшого аналізу та контролю за складом, структурою і динамікою таких витрат.

Приклад відображення таких витрат при надходженні виробничих запасів – таблиця 3.3.

Таблиця 3.3. – Відображення операцій з надходження запасів

Зміст господарських операцій	Дт	Кт	Сума, грн
Отримано від постачальника матеріали	201	631	5000
ПДВ	641	631	1000
Відображено витрати, пов'язані з транспортуванням доставкою	291	631	1000
ПДВ	641	631	200
Відображено витрати, пов'язані з транспортуванням: нарахування зарплати робітникам	291	661	400
Нараховано ЄСВ	291	651	88
Відображено інші витрати	292	675	500
ПДВ	641	675	100
Списано розподілені витрати	92	291	600
	92	292	100

Джерело: складено автором

Таким чином, впровадження в облікову практику наведених пропозицій сприятиме підвищенню раціонального використання та ефективності обліку виробничих запасів, отримувати необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень підвищенню запасів. Застосування обраної методика оцінки запасів стане дієвим інструментом організації ефективної фінансово-господарської діяльності підприємства, дозволить визначити реальну вартість запасів.

3.2. Вдосконалення методу аналізу виробничих запасів

Загальна система управління запасами базується на вирішенні питань щодо забезпечення ефективного контролю та аналізу їх руху. Останній, як правило, проводять задля того, щоб отримати інформацію про стан матеріалів і сировини, чи відповідають вони потребам виробництва або ринку, про готову продукцію, незавершене виробництво, виявлення додаткових резервів. Такий аналіз виробничих запасів передбачає декілька етапів, в рамках яких:

- оцінюється наявність виробничих запасів на поточний момент (аналіз оборотності);
- виявлення стратегічно значущих груп запасів (шляхом групування запасів за номенклатурними одиницями, що здійснюється з урахуванням якісних характеристик окремих елементів та вартості запасів окремого виду);
- здійснення регулярної перевірки наявності запасів, їх надходження, у тому числі ефективність та якість роботи всіх підрозділів, які відповідають за конкретний вид запасу;
- оптимізація стану запасів, тобто підтримка стабільного рівня запасів з метою підтримки конкурентоспроможності підприємства, зниження необґрунтованих витрат на зберігання надлишкових запасів та усунення можливих простоїв.

Основною метою такого управління є задоволення потреб виробництва, що може бути досягнуто тільки за умови максимального задоволення потреби споживачів з одночасною мінімізацією сукупних витрат на транспортування, складування та утримання запасів.

На практиці використовують різні методи аналізу, проте особливу увагу слід приділити саме методам ABC-XYZ - аналізу, оскільки саме за їх допомогою можна суттєво підвищити рівень релевантності інформації, яка використовується

для прийняття необхідних управлінських рішень стосовно необхідних обсягів запасів за видами. Ці підходи можуть стати одним із методів ефективної організації роботи складського господарства та пов'язаних із ним процесів закупівлі, збуту оскільки за його допомогою можна впорядкувати матеріальні ресурси згідно до визначених показників та параметрів для підвищення ефективності процесів планування, організації, контролю, регулювання обсягів та зменшення витрат на логістику.

Для проведення АВС-аналізу необхідно мати якісно сформований аналітичний облік запасів, оскільки він базується на ранжуванні запасів на групи А, В, С за певним показником щоб обрати найбільш пріоритетні групи.

Порядок проведення АВС-аналізу наведено на рис. 3.2.

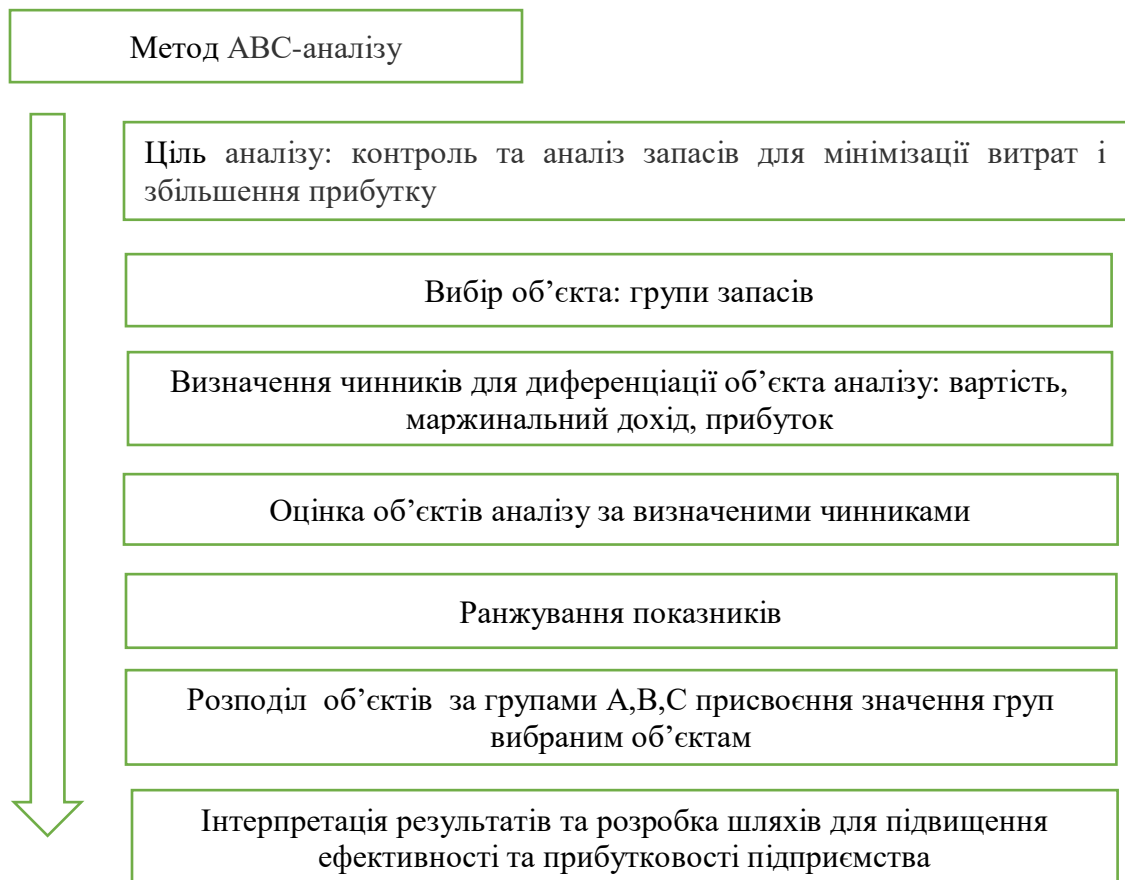

Рисунок 3. 2 – Етапи проведення АВС-аналізу .

Джерело: складено автором за даними [40]

За даним методом можна поділити зусилля з контролю над запасами, які потребують постійного та періодичного контролю. Запаси поділяють:

- групи А – це орієнтовно 20% обсягу запасів, вартістю близько 80%;
- групи В - орієнтовно 30% обсягу запасів, вартістю близько 10%;
- групи С – близько 50% обсягу, вартістю близько 10% загальної вартості.

Саме запаси першої групи з урахуванням їх вартості потребують детального планування, постійного моніторингу, контролю. Друга група вже потребує періодичного і менш детального контролю, третя, взагалі, не потребує значного контролю. Вся загальна сукупність запасів може бути розміщена через скорочення сумарної вартості всіх позицій на складі підприємства, після цього проводиться певне ранжування таких величин.

Слід відмітити, що формування статистичної бази для проведення даного аналізу повинно відбуватися одночасно з формуванням їх первісної вартості при оприбуткуванні на баланс підприємства. Якщо відбувається придбання декількох номенклатур запасів та вони обліковуються на окремому рахунку, то за допомогою автоматизації обліку можна за визначеними параметрами розподіляти їх між виробничими запасами для заповнення форм накопичення статистичних даних. За таких умов застосування методу АВС-аналізу буде відбуватися у розрізі кожного виду таких витрат. Найбільш поширена наступна класифікація витрат: ціна придбання, транспортно-заготівельні витрати; інші витрати, пов'язані з придбанням. В такому випадку АВС-аналіз проводиться у розрізі вказаних видів витрат тричі. На основі цього для кожного виду виробничих запасів визначається категорія відповідно до кожного виду витрат. Після цього кожній номенклатурній позиції виробничих запасів визначається узагальнена позиція.

В додатку К наведено приклад проведеного АВС-аналізу.

З метою більш повного аналізу запасів на підприємстві можна провести уточнення за XYZ – методикою, яка дозволяє вивчити стабільність показників.

Якщо ABC-аналіз дозволяє визначити внесок конкретного елемента в підсумковий результат, то XYZ-аналіз визначає відхилення й нестабільність збуту. Групи запасів виділяють наступні:

- група X – об'єкти з високим рівнем стабільності та можливістю точного прогнозування (коефіцієнт варіації – 20%);
- група Y – об'єкти із середнім рівнем стабільності та середньою ймовірністю прогнозування (коефіцієнт варіації – від 20% до 50%);
- група Z – нестабільні об'єкти із низьким рівнем прогнозованості (коефіцієнт варіації – від 50%).

Сам процес проведення аналізу відбувається за декількома етапами: на початку необхідно визначити коефіцієнт варіації. Він є відносним показником, який характеризує коливання певної ознаки – її мінливість. Його розрахунок здійснюють за певний визначений період часу. Наступним здійснюють групування запасів в напрямку зростання такого коефіцієнта варіації. Далі всі показники об'єкта дослідження розподіляють на визначені категорії.

Отже, безпосередньо метод ABC-аналізу дозволяє розподілити певні зусилля щодо процесу управління запасами враховуючи важливість їх як предметів праці, тоді як метод XYZ дозволяє здійснити класифікацію запасів залежно від характеру споживання, точності прогнозування змін у їх потребі.

Накладання XYZ-аналізу на метод ABC дозволяє розбити запаси на дев'ять блоків, кожний з яких характеризується на основі вартісних показників та потреби на даний вид – таблиця 3.3.

Визначені під час аналізу групи мають різні характеристики і потребують різних систем управління: система з фіксованим інтервалом часу замовлення, система з встановленою періодичністю поповнення запасів до встановленого рівня; система з фіксованим обсягом замовлення; система мінімум-максимум.

Таблиця 3. 3. – Матриця характеристик груп об'єктів за результатами ABC-XYZ- аналізу

	A	B	C
X	Висока прибутковість. Регулярність закупівель (продажів). Високий рівень прогнозованості	Середня прибутковість. Регулярність закупівель (продажів). Високий рівень прогнозованості	Низька прибутковість. Регулярність закупівель (продажів). Високий рівень прогнозованості
Y	Висока прибутковість. Періодичність закупівель (продажів). Середній рівень прогнозованості	Середня прибутковість. Висока прибутковість. Середній рівень прогнозованості	Низька прибутковість. Висока прибутковість. Середній рівень прогнозованості
Z	Висока прибутковість. Нерегулярність закупівель (продажів). Низький рівень прогнозованості	Середня прибутковість. Висока прибутковість. Низький рівень прогнозованості	Низька прибутковість. Висока прибутковість. Низький рівень прогнозованості

Джерело: складено автором за даними [38]

Для тих груп запасів, що приносять підприємству основний прибуток (підгрупи AX, AY, AZ), а також для тих запасів, що забезпечують отримання середнього прибутку та мають високий рівень прогнозованості (BX), доцільно застосовувати безперервний контроль, тобто використовувати систему управління з фіксованим розміром кожної партії замовлення. До групи запасів, що приносить підприємству неосновний прибуток (групи BY та CX), рекомендовано застосування періодичного контролю: раз на декілька тижнів, використовуючи систему з фіксованим інтервалом замовлення. Для запасів, які є нестабільними та непрогнозованими, приносять низькі прибутки (підгрупи BZ, CY, CZ), необхідно застосовувати систему з встановленою періодичністю поповнення запасів до встановленого рівня.

Методика ABC- XYZ - аналізу в цілому є універсальною і зручною для практичного використання в сучасному управлінні, дозволяє ефективно розподілити всі категорії запасів на такі групи, що будуть відповідати конкретній

системі управління за ознакою оптимальності для використання в тих чи інших обставинах на конкретному підприємстві.

Слід також відмітити, що є певне програмне забезпечення, яке дозволяє здійснювати такі розрахунки доволі швидко і зручно, наприклад, Торгсофт, вбудовані відповідні функціонали до певних програм.

Таким чином, застосування окремих методик ABC та XYZ аналізу дозволить дослідити значимість окремих видів запасів з погляду результату (прибутку, збитку) з метою оптимізації структури, накладання різних методик аналізу дозволить визначати інтегровану стратегію управління запасами, вплинути на всі бізнес-процеси підприємства, призвести до отримання доходів в довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

Забезпечення проведення дієвого процесу обліку і аналізу за системою формування та використання виробничих запасів підприємства має велике значення. Безперервність діяльності підприємства у сучасних змінних умовах потребує відповідного розроблення та впровадження ефективної системи організації обліку та контролю виробничих запасів.

Кожне підприємство створює певні запаси необхідних йому видів сировини, матеріалів, напівфабрикатів та інших ресурсів, щоб забезпечити свою діяльність. Через сформовану в обліку повну та достовірну інформацію про їх кількість та склад можна контролювати їх наявність та рух, приймати необхідні управлінські рішення. Елементи, які включені до діючої системи виробничих запасів залежать від особливостей кожного підприємства, його галузевої приналежності. Всі ці питання необхідно висвітлити в Наказі про облікову політику задля ефективної організації їх обліку та контролю за їх наявністю та раціональним використанням. Безпосередньо методика облікового забезпечення формування інформації про виробничі запаси передбачає необхідність проведення їх оцінки при надходженні, списання та на дату балансу, тобто процес визначення оцінки запасів в господарській діяльності підприємств, відбувається протягом усього їх життєвого циклу: від моменту їх надходження та до списання

Через проведення аналізу виробничих запасів можна підвищити ефективність виробництва за рахунок раціонального використання ресурсів, а також визначити оптимальні варіанти економії використання виробничих запасів. Проведення оперативного аналізу виробничих запасів дозволить забезпечити ритмічність виробництва та оперативно реагувати на відхилення від норм, планувати забезпеченість ними.

Питання документального оформлення руху виробничих запасів впливають на систему їх управління, точність визначення фінансового

результату підприємства, загальну ефективність його роботи. Дані про запаси формуються за окремими групами рахунків, субрахунків, де зазначають використання цінностей у виробництві за нормами та відхилення від норм. В системі аналітичних рахунків об'єкти обліку запасів відображають за їх кількістю і сумою вартості.

В процесі дослідження теми роботи були визначені різні недоліки в процесі організації обліку виробничих запасів, які стосуються визначення вартості, класифікації, документального оформлення. З метою усунення певних з них було розглянуто пропозиції щодо удосконалення в частині класифікації, розподілу ТЗВ, визначення справедливої вартості тощо. Впровадження в облікову практику наведених пропозицій сприятиме підвищенню ефективності обліку виробничих запасів, дозволить отримувати необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень.

Діюча на підприємстві система управління запасами ґрунтується на вирішенні питань щодо забезпечення ефективного контролю та аналізу їх руху. Метою такого управління є можливість забезпечення нагальних виробничих потреб, що досягається тільки за умов максимального задоволення потреб конкретних споживачів за паралельної мінімізації рівня сукупних витрат, пов'язаних з витратами на транспортування, складування та утримання необхідних запасів. Було розглянуто застосування методик ABC та XYZ аналізу. Це дозволить дослідити значимість окремих видів запасів з погляду результату (прибутку, збитку) з метою оптимізації структури, накладання методик аналізу дозволить визначити інтегровану стратегію управління запасами, вплинути на всі бізнес-процеси підприємства, призвести до отримання доходів в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анализ хозяйственной деятельности в промышленности: Учебник / Л.А. Богдановская, Г.Г.Виногородов, О.Ф.Мигун и др.; под общ. ред. В.И.Стражева. — Мн.: Выш. шк., 1996. — 363 с
2. Багрій К. Л. Особливості аналізу ефективності використання матеріальних запасів підприємства // *Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. Вип. 7(25):Ч. 1. — Луцьк, 2018. — С. 50–58.
3. Білик М. С., Кіндрацька Г. І., Кобилюх О. Я. Ідентифікація запасів в управлінні логістичною системою // *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. — 2012. — № 669. — С. 254-261.
4. Бержанір І.А. Проблеми та напрями вдосконалення обліку виробничих запасів. // *Економічний простір*. 2016. № 107. С. 161-168.
5. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / [Ф.Ф. Бутинець та ін.]; за ред. [і з передм.] Ф. Ф. Бутинця. - 8-ме вид., доп. і перероб. - Житомир: ПП «Рута», 2019. - 912 с.
6. Виноградова М.О. Методичні підходи до обліку запасів в Україні і Росії та їх відповідність міжнародним стандартам / М.О. Виноградова, Г.В. Комлач // *Вісник Національного університету "Львівська політехніка" Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. - 2007. - № 577. — С. 58-66.
7. Господарський Кодекс України // *Відомості Верховної Ради України*.— 2003. — N 18, NN 19-20, N 21. - Ст. 144.
8. Дерев'янку С. Проблема оцінки матеріальних цінностей в сучасних умовах / С. Дерев'янку // *Агрокомпас*, 2008. - №11. - С. 15-18.

9. Дмитренко А.В. Економічна сутність поняття «виробничі запаси» // *Економіка і регіон*. 2016. № 2. С. 149–152.
10. Довга Т.А. Роль та місце аналізу виробничих запасів в системі управління ресурсним потенціалом підприємства / Т.А. Довга. - *Молодий вчений*. - № 5 (20). - Ч. 1. - 2019. - С.130-134.
11. Єрмоленко, Г. С. Організація обліку виробничих запасів, недоліки обліку та шляхи його удосконалення / Г. С. Єрмоленко, Б. О. Шумляєв / *Зб. наук. пр. Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту*. – 2018. – № 3. – С. 29–34.
12. Економічний аналіз: навч. посіб. / [М. А.Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.]; під ред. М. Г. Чумаченка. – [3-тє вид.]. – К.: КНЕУ, 2006. – 556 с.
13. Запаси підприємства URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7704-zapasi-ta-h-klasifikatsiya> (дата звернення: 01.12.2022).
14. Кащєна Н. Б., Цуконова О. В. Удосконалення методики аналізу виробничих запасів підприємства // *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. – 2018. – № 2. – С. 128-135.
15. Коваль Н.І. Сутність виробничих запасів як економічної категорії: обліковий та управлінські аспекти. // *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. - № 7. - С. 93-105.
16. Кононенко В., Цупаленко Ж. Облік виробничих запасів: сучасний стан та напрямки вдосконалення. // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2016. Вип. 16(1). С. 147–151.
17. Кундеус О. М. Облік та аналіз використання виробничих запасів: сучасний стан і перспективи розвитку (на прикладі підприємств скляної промисловості України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Кундеус Олександр Михайлович – Тернопіль, 2002. – 18 с.

- 18.Максименко І.Я. Особливості бухгалтерського обліку товарних запасів в системі управління торгівельним підприємством / І.Я. Максименко // *Economics and finance*. – 2016. – № 9. – С. 228–230.
- 19.Малутяк С. Облік запасів//Аудитор України. 2015. - № 7-8 URL <https://www.pspaudit.com.ua/files/malutak.pdf>. (дата звернення: 01.12.2022).
- 20.Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності DKU1662.html. № 433. URL: [http://](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/) http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ (дата звернення: 01.12.2022)
- 21.Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2). Запаси : Стандарт Ради з Міжнар. стандартів бух. обліку від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text (дата звернення: 01.11.2022).
- 22.Мних Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: підручник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 514 с.
- 23.Мошенський С. З., Олійник О. В. Економічний аналіз: підручник / С. З. Мошенський, О. В. Олійник за ред. проф.Ф. Ф. Бутинця. – 2-ге вид. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2017. – 704 с.
- 24.Мурашко О.В. Облік використання матеріальних запасів на виробництві в умовах впровадження ЕОМ URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2008_10/murash.htm (дата звернення: 01.11.2022).
- 25.Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 464 с.
- 26.Пилипів Н., Борисовський М. Поняття і сутність товарно-виробничих запасів. // *Економічний аналіз*. 2013. Вип. 12. Ч. 3. С. 303-307.
- 27.Подолянчук О.А. Виробничі запаси: економічна сутність та облік. // *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 88-101.

28. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : підручник / П. Я. Попович. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 365 с.
29. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV : станом на 1 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 01.11.2022).
30. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів № 2 10.01.2007 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text> (дата звернення: 01.12.2022)
31. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 за № 291. URL: <http://www.mfu.gov.ua>. (дата звернення: 01.12.2022)
32. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 19 : Наказ М-ва фінансів України від 07.07.1999 р. № 163 : станом на 3 листоп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99#Text> (дата звернення: 11.11.2022).
33. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 "Запаси" : Наказ М-ва фінансів України від 10.08.2000 р. № 193 : станом на 3 листоп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00#Text> (дата звернення: 21.11.2022).
34. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : Наказ М-ва фінансів України від 24.05.1995 р. № 88 : станом на 10 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 11.11.2022).
35. Рух запасів: оформляємо первинні документи. balance.ua. URL: <https://balance.ua/news/post/dvizhenie-zapasov-oformlyaem-pervichnie-dokumenty> (дата звернення: 01.11.2022)

- 36.Світлична В. Ю. Актуальні проблеми організації і ведення обліку виробничих запасів підприємствами України / В. Ю. Світлична. URL: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/716 (дата звернення: 15.11.2022)
- 37.Сіротенко, Н. А. Запаси – об’єкт обліку та контролю: сучасний стан та напрями вдосконалення /Н. А. Сіротенко // *Вісник соціально-економічних досліджень* : [зб. наук. пр.] / голов. ред. М. І. Зверяков ;Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2019. – Вип. 36. – С. 160–165.
- 38.Титенко Л. Загальнотеоретичні підходи до методики аналізу виробничих запасів на підприємствах фармацевтичної промисловості / Л. Титенко // *Економічний аналіз*. — 2011. —Вип.9. — Частина 3. — С. 297—300.
- 39.Токар Н.Б. Сучасні проблеми організації обліку виробничих запасів та шляхи їх вирішення: стаття / Н.Б. Токар, Харків: НТУ«ХПІ», 2017. С. 20-29. URL: http://repository.kpi.khKhPIPress/32515/1/2017_Tokar_Suchasni_problemy_orhanizatsii.pdf (дата звернення: 01.12.2022).
- 40.Тринька Л. Я. Економічний аналіз : навч.-метод. посіб. / Л. Я. Тринька, О. В. Липчанський (Іванчук). – Київ : Алерта, 2017.– 568 с.
- 41.Федак Л.М. Запаси підприємства сутність та класифікація. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 1. С. 157-162
- 42.Шум М.А. Особливості обліку та аналізу виробничих запасів на підприємствах України в сучасних умовах /М.А. Шум, К.С. Гулько // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. – 2017. – № 4. – С. 166–169.

ДОДАТКИ

Додаток А

SUMMARY

Gluch V.V. Organization and methodology of accounting and analysis of production inventories. - Masters-level Qualification. Sumy State University, Sumy, 2022.

The master's thesis is devoted to the essence of production inventories, their accounting and analysis. The main purpose of this study is to substantiate the theoretical and methodological aspects of accounting and analysis of production inventories, to identify problematic issues and to develop directions for their improvement.

Key words: inventories, production inventories, accounting, analysis, classification, assessment, recognition, registration. management.

АНОТАЦІЯ

Глух В.В. Організація й методика обліку та аналізу виробничих запасів. - Кваліфікаційна робота магістра. Сумський державний університет, Суми, 2022.

Магістерська робота присвячена сутності виробничих запасів, їх обліку та аналізу. Основною метою даного дослідження є обґрунтування теоретичних та методичних аспектів обліку та аналізу виробничих запасів, встановлення проблемних питань та розробка напрямів їх вдосконалення.

Ключові слова: запаси, виробничі запаси, облік, аналіз, класифікація, оцінка, визнання, оформлення. управління.

Додаток Б

Таблиця Б. 1. - Сутність поняття «запаси» в літературних джерелах

Автор	Визначення
МСФЗ 2 [21]	«запаси – це активи, як передбачені для подальшого продажу в ході звичайної діяльності; що знаходяться у процесі виробництва для такого продажу, або ті, що знаходяться у вигляді сировини та матеріалів, які будуть використовуватись у процесі виробництва або надання послуг, за винятком незавершеного виробництва, що виникає за угодами на будівництво, включаючи безпосередньо пов'язані з ними угоди на надання послуг, фінансових інструментів та біологічних активів, що належать до сільськогосподарської діяльності, та сільськогосподарська продукція в момент її збирання
Білик М. С. [3]	Під виробничими запасами розуміють різні речові елементи виробництва, що використовуються як предмети праці у виробничому та іншому господарських процесах.
Дмитренко А.В. [9]	Виробничі запаси – це сукупність предметів праці, які перебувають на підприємстві у вигляді складських запасів основних та допоміжних матеріалів, а також палива, запасних частин, зворотних відходів, тари та інших матеріалів, які призначені для використання як у виробничому процесі, так і для будь-яких інших потреб підприємства за умови їх повного споживання в одному операційному циклі
Федак Л.М. [41].	запаси підприємства характеризує як ресурси (активи), ті, що в даний момент не використовуються та є власністю підприємства, перебуваючи на складах підприємств, на складах постачальників та на складах споживачів або в інших призначених для цього місцях, утримуються для забезпечення діяльності: виробництва, продажу, перепродажу, а також використовуються для управління підприємством
Коваль Н.І. [15].	“запаси визначають як наявність відповідних матеріальних ресурсів, до яких належать засоби виробництва, предмети споживання, інші цінності, необхідні для забезпечення розширеного відтворення, обслуговування сфери нематеріального виробництва та задоволення потреб населення, й які ще не використовуються
Подолянчук О.А [27]	виробничі запаси – це матеріальні оборотні активи, які протягом операційного циклу використовуються в повному обсязі для створення продукції, товарів, надання послуг, виконання робіт, а також для будь-яких господарських чи управлінських потреб підприємства
Нашкерська Г.В . [25].	Запасом є будь-який ресурс, який використовується для того, щоби задовольнити поточну або майбутню потребу (заготовки та вихідні матеріали, напівфабрикати, що перебувають у виробничому процесі, готові вироби)
Шум С.В. [42].	Матеріальні ресурси – це засоби виробництва, які включають засоби праці і предмети праці.

Додаток В

Таблиця В. 1. - Склад та перелік матеріальних цінностей рахунку 20

«Виробничі запаси»

Рахунок	Субрахунок та характеристика
20 «Виробничі запаси» - призначено для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству запасів сировини і матеріалів (у тому числі сировина й матеріали, які є в дорозі та в переробці), будівельних матеріалів, запасних частин, матеріалів сільськогоспо дарського призначення, палива, тари й тарних матеріалів, відходів основного виробництва	201 «Сировина й матеріали» - відображаються наявність та рух сировини та основних матеріалів, які входять до складу продукції, що виготовляється, або є необхідними компонентами при її виготовленні
	202 «Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби» - відображаються наявність та рух покупних напівфабрикатів, готових комплектуючих виробів (включаючи у підрядних будівельних організаціях будівельні конструкції та вироби - дерев'яні, залізобетонні, металеві, інші), що придбані для комплектування продукції, що випускається, які потребують додаткових витрат праці з їх обробки або збирання.
	203 «Паливо» - обліковуються наявність та рух палива, що придбається чи заготовлюється для технологічних потреб виробництва, експлуатації транспортних засобів, а також для вироблення енергії та опалення будівель, оплачені талони на нафтопродукти і газ.
	204 «Тара, тарні матеріали» - відображаються наявність і рух усіх видів тари, крім тари, яка використовується як господарський інвентар, а також матеріали й деталі, які використовують для виготовлення тари і її ремонту
	205 «Будівельні матеріали» - відображають рух будівельних матеріалів, конструкцій і деталей, обладнання і комплектуючих виробів, які належать до монтажу, та інших матеріальних цінностей, необхідних для виконання будівельно-монтажних робіт, виготовлення будівельних деталей і конструкцій.
	206 «Матеріали, передані в переробку» - обліковуються матеріали, передані в переробку на сторону та які надалі включаються до складу собівартості отриманих з них виробів.
	207 «Запасні частини» - ведеться облік придбаних чи виготовлених запасних частин, готових деталей, вузлів, агрегатів, які використовуються для проведення ремонтів, заміни зношених частин машин, обладнання, транспортних засобів, інструменту, а також автомобільних шин у запасі та обороті.
	208 «Матеріали сільськогосподарського призначення» - обліковуються мінеральні добрива, отрутохімікати для боротьби зі шкідниками й хворобами сільськогосподарських культур, біопрепарати, медикаменти, хімікати, що використовуються для боротьби з хворобами сільськогосподарських тварин.
	209 «Інші матеріали» - обліковуються бланки суворого обліку (за вартістю придбання) відходи виробництва (обрубки, обрізка, стружка тощо), невиправний брак, матеріальні цінності, одержані від ліквідації основних засобів, які не можуть бути використані як матеріали, паливо або запасні частини на цьому підприємстві (металобрухт, утиль), зношені шини тощо.

Додаток Г

Таблиця Г. 1. - Класифікація запасів за різними ознаками

Ознака	Види
за рівнем наявності на підприємстві:	<ul style="list-style-type: none"> – нормативні (запаси, що відповідають запланованим обсягам запасів, необхідним для забезпечення безперебійної роботи підприємства); – понаднормові (запаси, що перевищують їх нормативну кількість);
за призначенням і причинами утворення	<ul style="list-style-type: none"> – постійні (частина виробничих і товарних запасів, що забезпечують безперервність виробничого процесу між двома); – сезонні (запаси, що утворюються при сезонному виробництві продукції чи при сезонному транспортуванні);
за ступенем ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> – ліквідні (виробничі та товарні запаси, що легко перетворюються на грошові кошти у короткий термін і без значних втрат первісної вартості таких запасів); – неліквідні (виробничі та товарні запаси, які неможливо легко перетворити на грошові кошти у короткий термін і без значних втрат первісної вартості таких запасів)
за походженням	<ul style="list-style-type: none"> – первинні (запаси, що надійшли на підприємство від інших підприємств і не підлягали обробці на даному підприємстві); – вторинні (матеріали та вироби, що після первинного використання можуть застосовуватися вдруге у виробництві, тобто відходи виробництва та споживання продукції);
за місцем знаходження	<ul style="list-style-type: none"> – складські (запаси, що знаходяться на складах підприємства); – у виробництві (запаси, що знаходяться в процесі обробки); – в дорозі (продукція, що відвантажена споживачу, і ще ним не отримана, знаходиться в дорозі);
за обсягом	<ul style="list-style-type: none"> – вільні (запаси, що знаходяться у надлишку на підприємстві); – обмежені (запаси, що знаходяться в обмеженій кількості на підприємстві);
за структурою і складом	<ul style="list-style-type: none"> – запаси виробничі (предмети та засоби праці) (запаси сировини, основних і допоміжних матеріалів, напівфабрикатів власного виробництва, купівельних напівфабрикатів, комплектуючих виробів, палива, запчастин, тари і тарних матеріалів, МШП); – запаси незавершеного виробництва (предмети праці) (частина продукції, що не пройшла всіх стадій обробки та не прийнята відділом технічного контролю (ВТК)); – запаси готової продукції (продукти праці) (продукція, закінчена виробництвом, що прийнята ВТК і знаходиться на складі); – запаси товарні (продукти праці) (товари, що знаходяться у сфері обігу, а також продукція, що знаходиться в дорозі).
за сферою використання	<ul style="list-style-type: none"> – у сфері виробництва (запаси, що знаходяться у процесі виробництва, тобто виробничі запаси, незавершене виробництво); – у сфері обігу (запаси, що знаходяться у сфері обігу, тобто готова продукція, товари); – у невиробничій сфері (запаси, що не використовуються у виробництві).

Додаток Д

Таблиця Д.1 - Характеристика методів оцінки вибуття запасів

Суть методу	Переваги	Недоліки
Ідентифікаційної собівартості		
<p>Передбачає визначення витрат за кожною окремою одиницею виробничих запасів.</p> <p>Використовується при:</p> <p>а) невеликій номенклатурі запасів;</p> <p>б) виконанні спецзамовлень і проектів;</p> <p>в) унікальній характеристиці одиниці запасу;</p> <p>г) невеликій вартості запасів;</p> <p>д) неможливій заміні іншими запасами</p>	<p>1. Для кожної одиниці запасів використовується спеціальне маркування, яке дозволяє визначити її собівартість, тобто підприємство може регулювати рух дорогих або дешевих запасів.</p> <p>2. Прийнятний при застосуванні бухгалтерських програм, оскільки вони дозволяють відслідковувати рух конкретних одиниць кожного найменування запасів</p>	<p>1. Можливість маніпулювання сумою прибутку, роблячи суб'єктивний вибір, який запас використовувати в певний період часу.</p> <p>2. Складність і непрактичність контролю придбання й використання конкретних одиниць кожного найменування запасів.</p> <p>3. Однакові запаси обліковуються за різною вартістю, що є не завжди зручно</p>
Середньозваженої собівартості		
<p>Оцінка ведеться за кожною одиницею запасів діленням сумарної вартості залишку запасів на початок звітного місяця і вартості одержаних у звітному місяці запасів на сумарну кількість запасів на початку звітного місяця і одержаних у звітному місяці запасів. Собівартість запасів буде залежати від придбання запасів за вищою ціною наприкінці місяця.</p> <p>Використовується при неналежній ідентифікації та періодичній системі обліку</p>	<p>1. Не вимагає детального обліку руху за кожною одиницею запасів.</p> <p>2. За рахунок питомої ваги дорогих запасів, придбаних наприкінці місяця, у загальній сумі запасів середньозважена ціна одиниці запасів буде вище, а відповідно, собівартість запасів, що вибули, збільшиться, що буде сприяти зниженню податку на прибуток</p>	<p>1. У період підвищення цін метод призводить до того, що підприємства оголошують більший прибуток, ніж справедливий, у результаті чого сплачуються надлишкові кошти у вигляді податків.</p> <p>2. Недоцільно використовувати, якщо особливості технологічного процесу пов'язані з щоденним надходженням і витратою запасів</p>
ФІФО		
<p>Собівартість запасів, придбаних у першу чергу, повинна бути віднесена до запасів, що вибули у першу чергу.</p> <p>Використовується для:</p> <p>а) запасів у вигляді продуктів харчування (щоб уникнути збитків від псування);</p>	<p>1. Вигідно використовувати при плановому скороченні закупок матеріалів та при очікуванні падіння цін на продукцію, що виготовляється.</p> <p>2. У період постійного зростання цін надає</p>	<p>У період інфляції забезпечує наявність невиправдано завищеної суми прибутку, що призведе до сплати надлишкових коштів у вигляді податку на прибуток</p>

б) підприємств, які мають пільги з податку на прибуток	найвищий рівень чистого доходу	
Нормативних витрат		
На підприємстві встановлюються нормативні облікові ціни, якими протягом місяця користуються для оцінки списання запасів. Наприкінці місяця обчислюють ціну, виходячи з фактичних витрат. Використовується на підприємствах промисловості зі складною технологією	1. Охоплення нормативними калькуляціями значної частини витрат. 2. Можливість рідше здійснювати інвентаризацію незавершеного виробництва. 3. Відокремлений облік змін норм, тобто контроль за здійсненням режиму економії	1. Постійний перегляд норм використання запасів, праці, виробничих потужностей та діючих цін. 2. Охоплення нормативними калькуляціями значної частини витрат
Ціни продажу		
Собівартість реалізованих товарів визначається як різниця між продажною вартістю реалізованих товарів і сумою торговельної націнки на них. Використовується на підприємствах, які мають мережу магазинів чи значну номенклатуру з орієнтовно однаковим рівнем націнки	Даний метод розповсюджений у роздрібній торгівлі. Оперативне реагування на зміну ціни придбання	У балансі відображається продажна вартість товарів за вирахуванням нереалізованої торгової націнки. Розрахована у такий спосіб величина досить орієнтовна і може відхилитися від реальної вартості товарів

Додаток Ж

Таблиця Ж.1- Показники для аналізу стану виробничих запасів на підприємстві

	Показник	Розрахунок
1	Коефіцієнт використання матеріалів	Визначається шляхом ділення суми фактичних матеріальних витрат на розмір матеріальних витрат, обчислений виходячи з планових калькуляцій і фактичного випуску та асортименту продукції
2	Тривалість одного обороту оборотних активів	$\text{Тоб} = (\text{Фоб} \times \text{Д}) / \text{ЧД},$ де Фоб – середньорічна вартість виробничих запасів; Д – число днів в аналізованому періоді; ЧД – розмір чистого доходу від реалізованої продукції
3	Кількість оборотів за певний період	$\text{Коб} = \text{ЧД} / \text{Фоб}$
4	Коефіцієнт завантаження запасів в обороті	$\text{Кз} = \text{Фоб} / \text{ЧД}$
5	Величина запасів, що вивільняється	$\text{В} = (\text{ЧД} \times (\text{Тоб.базис} - \text{Тоб2. звіт})) / \text{Д}$
6	Матеріаловіддача (Мв)	$\text{Мв} = (\text{К} \times \text{Цт}) / (\text{К} \times \text{Н} \times \text{Ц}),$ Де К – обсяг випуску продукції; Н – норма витрачання певного виду матеріалів на одиницю продукції; Ц – ціна одиниці певного виду матеріалу за період, що аналізується, грн; Цт – відпускна ціна одиниці продукції, грн
7	Матеріаломісткість (Мм)	$\text{Мм} = (\text{К} \times \text{Н} \times \text{Ц}) / (\text{К} \times \text{Ц})$
8	Загальна потреба у виробничих запасах підприємства (Пз)	$\text{Пз} = \text{Пп} + \text{Пр} + \text{Пзв} - \text{Зо}$ Де: Пп – потреба у запасах на виробництво; Пр – потреба у запасах на ремонт; Пзв – потреба в утворенні нормативних залишків на кінець періоду; Зо – запаси на початок періоду
9	Аналізу постачання виробничих запасів	$\text{Кв.д} = \text{Н} / \text{Зд} \times 100 \%,$ де Зд – укладено договорів; Кв.д – коефіцієнт виконання договорів;

Додаток З

Таблиця 3. 1. - Документальне оформлення руху запасів на підприємстві

Назва та форма документа	Призначення документа
Товарно-транспортна накладна (ф. № 1 - ТН)	комбінований документ, що складається з трьох самостійних розділів: відомості про вантаж, вантажно-розвантажувальні роботи, інша інформація
Рахунок-фактура	розрахунковий документ, що виписується постачальником на ім'я покупця на кожну партію відвантажених запасів
Накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей (ф. № М-20)	документ є підставою для списання товарно-матеріальних цінностей, для оприбуткування їх підприємством-одержувачем і для дозволу на вивіз із території підприємства постачальника, а також для їх складського, оперативного і бухгалтерського обліку
Прибутковий ордер (ф. № М-4)	застосовуються для обліку матеріалів, що надходять на підприємство від постачальників або з переробки
Довіреність (ф. № М-2)	застосовуються для одержання виробничих запасів від постачальника через довірену особу
Акт про приймання матеріалів (ф. № М-7)	документ складається у випадках розбіжностей за кількістю і якості виробничих запасів, що надійшли, із даними супровідних документів (пред'явлених до оплати) і є підставою для пред'явлення претензій постачальнику й оприбуткування виробничих запасів, що надійшли. Застосовується також у разі приймання запасів, що надійшли без документів
Картка складського обліку матеріалів (ф. № М-12)	застосовується для оперативного обліку руху запасів по складу (коморі)
Матеріальний звіт (ф. № М-19)	складається матеріально відповідальною особою і передається в бухгалтерію; відображає рух запасів на складі за певний період
Лімітно-забірна картка (ф. № М-8)	для багаторазового відпуску одного номенклатурного номера матеріалів на один місяць
Накладна-вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів (ф. № М-11)	для відпуску матеріалів усередині підприємства, включаючи відпуск господарствам свого підприємства, розташованим за межами його території

Додаток І

Таблиця І.1 - Фактори впливу на вибір методу оцінки запасів при їхньому списанні

Фактори	Сутність та ознака
Зовнішні фактори впливу	Підприємство має пільги з податку на прибуток
	Підприємство займається реалізацією деяких підакцизних товарів
	Зниження ціни і попиту на продукцію, яку виготовляє підприємство
	Зміна цін не впливає на показники попиту на продукцію
	Використання запасів в умовах інфляції (тенденція зростання цін на матеріали на ринку)
Внутрішні фактори впливу	<u>Технологічного характеру:</u> <ul style="list-style-type: none"> - замінність запасів - термін їх зберігання, - термін надходження та витрачання
	<u>Загальноорганізаційного характеру:</u> <ul style="list-style-type: none"> - запаси для виконання спецпроектів і замовлень велика номенклатура і велика кількість однакових запасів - періодична система обліку запасів - інформація про оцінку запасів на момент здійснення операцій - відсутність можливості ідентифікації запасів - комп'ютерні технології обліку запасів - уникнення можливості маніпуляції з обліковими записами в системі обліку - постійна система обліку запасів - нестача оборотних коштів і потреба їх поповнювати за рахунок реалізації продукції

Додаток К

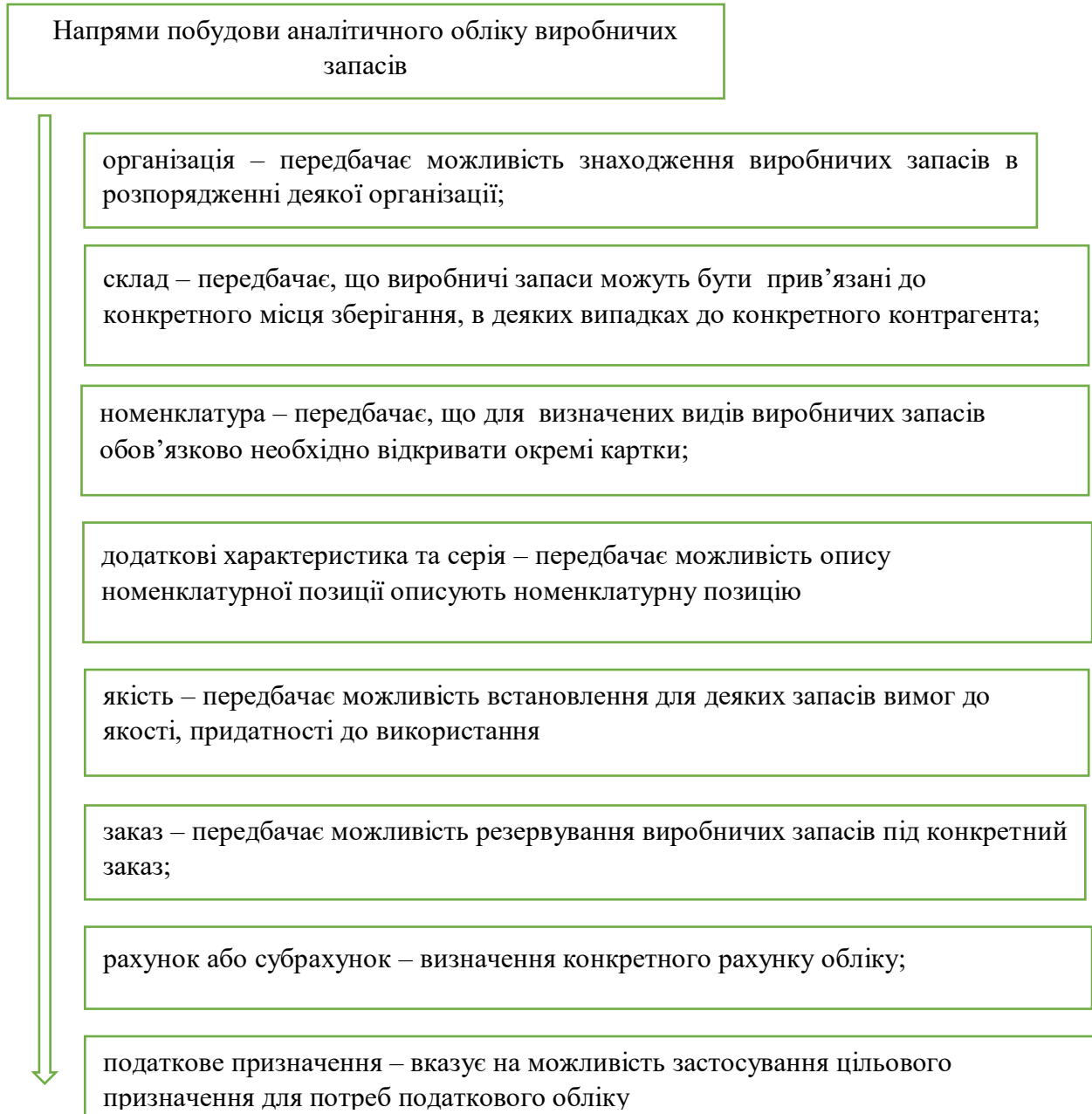

Рисунок К.1 - Напрями побудови аналітичного обліку виробничих запасів

Додаток Л

Таблиця Л. 1. - Статистичні дані для ABC-аналізу структури виробничих запасів підприємства

Види запасів	Види витрат, тис. грн.			
	Вартість запасів	ТЗВ	Інші витрати	Разом
Цукор	180,324	5,567	1,204	187,095
Олія	16,133	0,746	0	16,879
Етикетки	0,123	0,014	0	0,137
Порошок	1,467	0,078	0	1,545
Плівка	0,547	0,186	0	0,733
Крупа	4,23	1,238	0	5,755
Борошно	4,558	1,874	0,541	6,973
Клей	0,234	0,054	0,045	0,333
Разом	207,616	9,577	2,077	219,45

Таблиця Л 2. - Метод ABC-аналізу

	Вартість, тис. грн.				ТЗВ				Інші витрати								
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4					
1	Цукор	180,324	180,324	86,9	A	1	Цукор	5,567	5,567	57,1	A	1	Цукор	1,204	187,095	58	A
2	Олія	16,133	196,457	94,6	B	7	Борошно	1,874	7,441	76,3	A	7	Борошно	0,541	16,879	84	B
7	Борошно	4,558	201,015	96,8	B	6	Крупа	1,238	8,679	89	B	6	Крупа	0,287	0,137	97,8	C
6	Крупа	4,23	205,245	968,9	C	2	Олія	0,746	9,425	96,6	B	8	Клей	0,045	1,545	100	C
4	Порошок	1,467	206,712	99,6	C	5	Плівка	0,186	9,611	98,5	B	2	Олія	0	0,733	100	C
5	Плівка	0,547	207,259	99,8	C	4	Порошок	0,078	9,689	99,3	C	3	Етикетки	0	5,755	100	C
8	Клей	0,234	207,493	99,9	C	8	Клей	0,054	9,743	99,9	C	4	Порошок	0	6,973	100	C
3	Етикетки	0,123	207,616	100	C	3	Етикетки	0,014	9,757	100	C	5	Плівка	0	0,333	100	C
	Разом	207,616	x	x	x	Разом	9,577	x	x	x	Разом	x	2,077	x	x	x	x

Етапи:

- 1 - ранжування запасів за обраним показником
- 2 - розрахунок кумулятивної суми за обраним показником.
- 3 - розрахунок відсотка даної кумулятивної суми у загальній сумі.
- 4 - надання кожному виду запасів відповідної категорії

